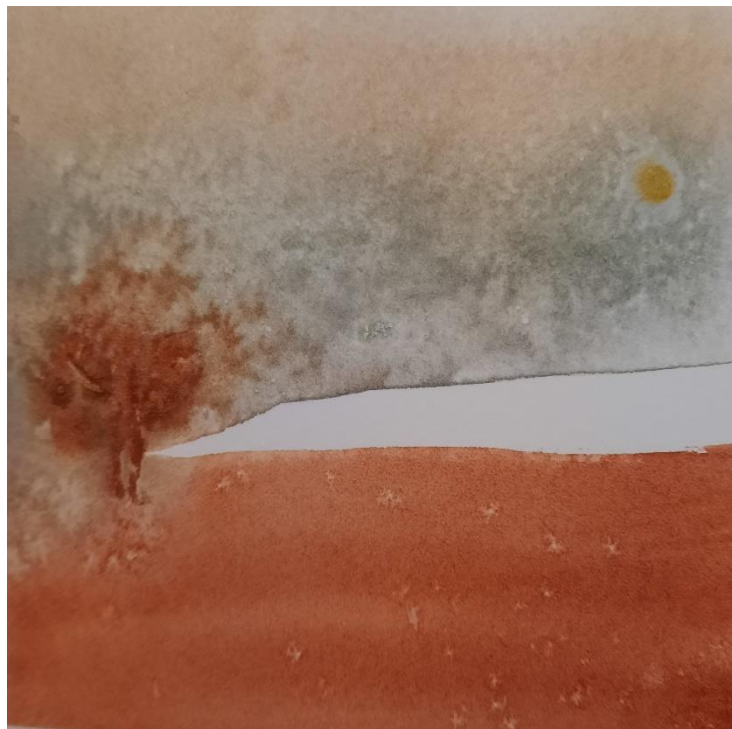

JEBRON INFO

MAANDELIJKS DIGITAAL INFOBLAD

Juni – juli 2023-2024

JEBRON

2023-2024

Inhoud

- 02 AGENDA JUNI - JULI - AUGUSTUS 2024
- 03 WE ZOULDEN EENS MEER ONZE HANDEN MOETEN WASSEN
- 04 EEN ANDERE EN OPEN KIJK OP MIGRATIE
- 06 HET HOLOCAUST-TRAUMA
- 11 'ALS "FASCIST" GEEN BELEDIGING MEER IS, IS HET TE LAAT'
- 12 ZEVENPUNTENPLAN OM EXTREEMRECHTS IN TE DIJKEN
- 16 HOE DE REGERING-MELONI EEN SCHRIJVER TOT PUBLIEKE VIJAND NUMMER ÉÉN UITRIEP. ENKELE GELOOFSGETUIGENISSEN
- 19 BISSCHOP BONY "ER WAS WEL EENS EEN VROUW MET WIE DE PUZZELSTUKKEN LEKEN TE KLOPPEN"
- 24 INTERVIEW MET KRISTIEN HEMMERECHTS EN CHRISTOPHE VEKEMAN

INHOUDELIJK THEMA VAN HET WERKJAAR 2023-2024

JAARTHEMA: GESTALTEN VAN VREDE

AGENDA JUNI - JULI - AUGUSTUS 2024

Zondag 19 mei om 10.30 uur in de Werfkapel: **Pinksteren als aankondiging van Geest van Messiaanse Vrede.**

Deze viering wordt voorbereid door groep 2

Zondag 2 juni om 10.30 uur in de Werfkapel: **Vechten voor Vrede:** over geweld en God in de bijbel. Hoe lezen en verstaan we deze uitdagende teksten?

Deze viering wordt voorbereid door groep 3

Maandag 3 juni van 19.30 tot 21.45 uur in De Mantel: **Bijbels Leerhuis**

We zullen in deze laatste samenkomst van ons leerhuisjaar stilstaan bij hoofdstuk 32 over de stam Ruben (en de halve stam Manasse en de stam Gad) die zich vestigen in het Overjordanse en over de solidariteit met de andere stammen, die het land Israël zelf zullen gaan bewonen.

We sluiten hiermee onze lezing en actualisering van het boek Numeri af en evalueren de weg die we doorheen dit merkwaardig bijbelboek gegaan zijn.

Donderdag 6 juni om 20 uur: Dagelijks Bestuur van Jebron.

Tijdens deze samenkomst bereiden wij de slotviering van zondag 23 juni voor.

ZONDAG 23 JUNI om 10.30 uur in de Werfkapel: slotviering.

In deze viering sluiten we ons jaarthema “gestalten van vrede” af. En naar goede gewoonte blikken we terug op de vreugdevolle en ook droeve momenten van het voorbije werkjaar.

Na de viering bieden we de aanwezigen graag een hapje en een drankje aan en spreken we daarmee de hoop uit elkaar wel eens te ontmoeten tijdens een of meerder van de geplande vakantievieringen.

VAKANTIEVIERINGEN

Hierbij de data van de vakantievieringen (op vier zondagen telkens om 10.30 uur in de Werfkapel:

7 juli - 21 juli - 4 augustus - 18 augustus

De Startviering van volgend werkjaar zal doorgaan op zondag 8 september om 10.30 uur in De Werfkapel.

Na deze viering voorzien we opnieuw een receptie en een gezamenlijke maaltijd (voor hen die zich voor deze maaltijd op voorhand inschrijven – meer details volgen later in een volgend nummer van Jebron Info

Enkele teksten onderweg naar de verkiezingen

We zouden eens meer onze handen moeten wassen

Jan Rosier is hoogleraar management aan UCD Dublin en Trinity College. Hij is de armoedegrafieken die ons moeten geruststellen een beetje moe.

Wivina Demeester stelt dat niet de migratie het probleem van de tijd is, maar de dreigende armoede (De zevende dag, 10 maart 2024). Ze heeft een punt. Armoede is niet slechts een statistiek of nieuwskop - het is een geleefde realiteit voor duizenden mensen in onze Europese grootsteden.

Ik hoor ze graag, mijn collega's economen die mij overtuigen met grafieken en statistisch relevante symboliek dat de armoede wegdeemstert. Maar ik ben de armoedegrafieken die me moeten geruststellen een beetje moe. Want elk punt in de dalende curve of elk cijfer in een

optimistische tabel is een gezin of een individu dat worstelt met het bestaan. Een bevriend academicus-econoom vertelt mij dat hij het niet zo op heeft met dit soort casuïstiek... Niet voor niets is economie de cynische wetenschap.

Adela Cortina is een vooraanstaande Spaanse politieke filosoof die heeft geschreven over ethiek, gerechtigheid en democratie. Ze bedacht de term *'aporofobie'* – *van het oud-Griekse aporos, wat arm of zonder middelen betekent – en publiceerde er een invloedrijk boek over: Aporophobia: Why We Reject the Poor instead of Helping Them.* Aporofobie staat voor de alomtegenwoordige uitsluiting, stigmatisering en vernedering van armen. De vraag die ze stelt is: zouden we problemen hebben met rijke vluchtelingen? Zou er een 'migratieprobleem' zijn mochten de migranten miljonairs zijn? Zijn we niet eerder aporofob dan xenofob?

Vorig jaar werd ik laat in de avond aan een lers stadspark gevolgd door een bedelaar die vermoedde dat ik wel iets kon missen van mijn inkomen. Hij liep op blote voeten, zijn handen waren vies en besmet met donkere wratten en paarse vlekken, zijn hoofd stond vol blauwe builen en er droop bloed aan zijn linkeroog. Zijn haardos was grijs en bruin van de vuiligheid en zijn doornatte broek hing half over zijn achterste. Ik draai me om en wacht op hem. Hij stapt naar mij toe: 'Have something for me?' Het kostte me veel moeite om te blijven staan en hem in de ogen te kijken. 'Please', zegt hij. Ik vraag hoe hij heet en geef hem een briefje van 20 euro. Terwijl ik denk over al die dingen die bijdragen aan het voortbestaan van armoede – vreselijke ongelijkheid, economische marginalisering - voel ik dat Jim mij blijft volgen. Ik draai me weer om. Hij stapt naar mij toe en grijpt mijn twee handen vast en kust ze hevig.

De ontmoeting met extreme armoede is een aangrijpende gebeurtenis. Het vraagt moed om over de drempel van aporofobie te stappen en achter die smerige viezigheid de man te vinden die misschien als kleine jongetje met autootjes speelde. Deze man was een punt in de dalende optimistische grafiek van de miserie. Het is de grafiek die ons geruststelt, maar het is de ontmoeting die ons wakker schudt. Niet de grafiek van economen maar de casuïstiek helpt ons om beter te zien. De aanwezigheid van armen dwingt ons om onze privileges onder ogen te zien. Het is een uitnodiging om te getuigen van de inherente waardigheid van ieder mens, ongeacht zijn of haar positie in het leven. Maar bovenal dwingt het ons om een ijkpunt te kiezen. Dat ijkpunt is niet de risiconemende ondernemer, maar deze viezige kerel. Met de eerste redden we misschien een economie, met de tweede een beschaving.

Als ik weer thuis ben, diep onder de indruk, plakken mijn handen nog altijd van de viezigheid waarmee ze werden gekust. Ik heb ze onmiddellijk gewassen en ontsmet.

We zouden allemaal eens meer onze handen moeten wassen.

EEN ANDERE EN OPEN KIJK OP MIGRATIE

Gelezen in de Nieuwbrief van CIMIC (maart 2024)

Ook in deze volumineuze vijftigste nieuwsbrief (!) willen we ons steentje bijdragen om in een tijd van gekte, verkiezingskoorts en opruiende taal enkele leugens te ontcrachten.

In verschillende dag- en weekbladen, nationaal en internationaal, werd er de voorbije weken fel gereageerd op flagrante leugens en groteske overdrijvingen tijdens het vergiftigde migratiedebat.

Het lijkt alsof er nog maar één thema meer overschiet voor de extreemrechtse partijen om hun verkiezingsoverwinningen binnen te halen. Centruumpartijen stemmen zich daarop af en willen niet onderdoen. De zondebok is migratie.

Prof. Hendrik Vos (Europese studies, UGent) had in De Standaard van 27 februari maar twee A4'tjes nodig om alle onzin te counteren met cijfers en feiten. De meeste migranten komen hier om te werken. Arbeidsmigranten zijn de grootste groep instromers. Over hen wordt weinig verteld, want de werkgevers hebben ze nodig.

Alle aandacht gaat dus naar asielzoekers. Nochtans maken ze maar 10 tot 20 procent uit van de buitenlanders die toestemming vragen om hier te blijven. Prof. Vos brengt de draagwijdte ervan in beeld: "het gaat om een twintigtal mensen in een bomvolle Lotto Arena". Of mensen naar hier komen, "hangt niet van onze regeringssamenstelling af, maar van de uitzichtloosheid in hun nabije omgeving".

Zijn de mensen die opvang zoeken bedriegers? "De lastige waarheid is dat veel mensen die een deftige kans op overleven willen, vandaag weinig andere opties hebben dan te vluchten." Gaat het om alleenstaande mannen? Neen. "In werkelijkheid is een op drie asielzoekers een vrouw en is er weinig gezinshereniging."

Jaarlijks worden er niet meer dan een paar honderd mensen toegelaten voor gezinshereniging. "Er doet flagrante foute informatie de ronde, in combinatie met groteske overdrijvingen die zelden worden gecorrigeerd... Die giftige sfeer komt sommige partijen blijkbaar goed uit", maar het is allerminst een "goede voedingsbodem om reële samenlevingsproblemen aan te pakken".

Migratie-expert Hein de Haas, socioloog en geograaf, verbonden aan de Universiteiten van Amsterdam en Maastricht, is dezelfde mening toegedaan. Hij publiceerde Hoe migratie echt werkt. Het ware verhaal over migratie aan de hand van 22 mythen (2023). In De Standaard van 2 maart werd hij daarover geïnterviewd.

De teneur is dezelfde. "Het is in de eerste plaats de politieke retoriek die maakt dat mensen migratie als een probleem ervaren... Het is politieke onwil, onkunde of amateurisme... Asiel kun je op Europees niveau best goed regelen. Daarover zijn migratie-experts het al lang eens."

Hij verwijst naar Geert Wilders (PVV) als hij zegt dat "sommige politici willen dat de asielcrisis zichtbaar blijft, zodat ze een verhaal kunnen blijven ophangen over een asieltsunami".

Of mensen naar hier komen, hangt inderdaad af van de uitzichtloosheid in hun nabije omgeving (H. Vos). Over die ongemakkelijke 'omgeving' willen wij het in onze nieuwsbrieven steeds weer hebben: of het nu over Oost-Congo, Sierra Leone, Eritrea, Gaza, Israël, Guyana, India, Indonesië, China, Iran, Syrië, Afghanistan, Rusland of Oekraïne gaat.

De 'buitenwereld' is nu definitief ook 'onze' wereld geworden, hoe graag we ons ook zouden willen afsluiten. Het bewustzijn mag en moet groeien dat alles met alles, en dat allen met allen verbonden zijn.

Met onze nieuwsbrieven kiezen wij – nu het vijfde jaar op rij - voor een vredespad dat je niet kunt bewandelen zonder intussen ook geweldloos actief te handelen. Dat betekent dat we o.a. ook opkomen voor mensen die vanuit hun geweten niet in staat zijn om te doden. Ze worden in veel staten van hun vrijheid beroofd, belanden in gevangenissen, worden verbannen, moeten vluchten of bekopen het met hun leven.

We hebben sinds 1945 geen oorlog op eigen bodem meer meegemaakt, maar nu komen oorlogen wel erg dichtbij. In een opiniestuk in NRC (24 februari) vraagt schrijver Bas Heijne zich

af hoe men in Nederland het besef kan laten indalen “dat het land niet losstaat van de rest van de wereld en dat die sinds Poetins invasie van Oekraïne een bijzonder onveilige plek is geworden”.

De verkiezingsstrijd in Nederland heeft Heijne ervaren “als een lange hoogmis voor de veronachtzaamde Nederlander, op wie van alle kanten, maar vooral van bovenaf, wordt ingebeukt. De grote boze buitenwereld kwam nauwelijks ter sprake, het ging enkel over buitenlanders die naar Nederland kwamen of dreigden te komen... In zo’n wereldbeeld zijn Nederlanders altijd en overal de grootste slachtoffers.”

We denken dit te mogen kopiëren voor Vlaanderen. Elke last is er meteen overlast. Er schort inderdaad wat aan het wereldbeeld van een grote groep mensen, voor wie een eeuwige status quo blijkbaar vanzelfsprekend is. Een wereldbeeld waarbij men naar de ‘anderen’ kijkt zonder hen te zien, en zonder te beseffen dat we mee de oorzaak zijn van situaties waarin zij zich bevinden.

Daarom keert de ‘grote boze buitenwereld’ zich in versneld tempo tegen Europa, dat enerzijds vaak de indruk wekt verheven te zijn boven alle andere continenten, maar anderzijds van binnenuit onder druk staat van gevaarlijke identitaire en nationalistische reflexen.

Voor de CIMIC-kernredactie,

Marc Colpaert, Jan Van Crieke, Pascal Blancquaert, Koen Stuyck

HET HOLOCAUST-TRAUMA

Een interview door Jeroen de Preter in Knack van 09-03-2024 met HENRI HEYMANS en MYRIAM VAN GAEL

Toen magistraat op rust Henri Heimans op tv zag hoe leden van Schild & Vrienden de spot dreven met de Holocaust, voelde hij een grote ontredding. ‘Die reportage was een traumatrigger, begrijp ik nu.’ Een gesprek, samen met trauma-expert Myriam Van Gael, over overlevende van de Holocaust.

In september 2018 liet de VRT zijn ophefmakende Pano-reportage over de extreemrechtse jongerenbeweging Schild & Vrienden los op Vlaanderen. De reportage veroorzaakte een schok, niet het minst bij Henri Heimans, een bijzonder minzame magistraat op rust, zoon van een vader en een moeder die de concentratiekampen overleefd hadden. ‘Ik viel van mijn stoel toen ik de beelden zag’, vertelt Heimans. ‘Natuurlijk wist ik dat neonazisme bestond en dat Hitler in sommige kringen nog altijd werd opgehemeld. Ten gronde werd me eigenlijk niks nieuws verteld. Toch raakten die zogezegde mopjes over de verbrandingsovens en de gaskamers me bijzonder diep. Ik voelde me plots ontredderd. Tegelijk overvielen me gevoelens van walging en boosheid en werd ik combattief. De volgende ochtend heb ik een klacht neergelegd bij het parket wegens negationisme.’

Heimans zette daarmee de eerste stap naar een veelbesproken proces waarvan de uitspraak eindelijk valt. Maar tegelijk startte ook een ander, veel persoonlijker proces. ‘De beelden die Schild & Vrienden had verspreid maakten gevoelens los die ik nooit eerder had gevoeld’, zegt

Heimans. 'Ik was er – eenvoudig gezegd – niet goed van. Dat vond ik bizar. Om te begrijpen wat er met me aan de hand was heb ik psychologe Birsen Taspinar opgezocht. Ik had nooit eerder psychotherapie gevolgd, maar ik heb er geen moment spijt van gehad. In totaal hebben we elkaar zowat 25 keer gesproken. Tijdens die gesprekken ging ik begrijpen dat de reportage voor mij een trauma trigger was. Dries Van Langenhove en co hadden, door de spot te drijven met de Holocaust, me met een verleden geconfronteerd waarvan ik niet wist dat het nog onverwerkt was.'

Over dat verleden gaat KZ Syndroom, het boek waarin Heimans, samen met Dirk Verhofstadt, het huiveringwekkende verhaal van zijn ouders vertelt. Heimans' vader Genia, een naar België uitgeweken Jood uit Letland, werd in de lente van 1943 opgepakt en kwam na een halfjaar Breendonk in Auschwitz terecht. Zijn moeder Marie (bijgenaamd Rie) Goethals, een Nederlandse die samen met haar eerste man Rudolf Schönberg actief was in de Brusselse antifascistische beweging, werd na zware foltering in de kantoren van de Gestapo, overgebracht naar het vrouwenkamp van Ravensbrück. Na drie jaar slavenarbeid mocht ze het kamp verlaten, maar, zo vertelt Heimans: 'mentaal zou ze voor de rest van haar leven in dat kamp gevangen blijven'.

Myriam Van Gael, psychologe en psychotherapeute die gespecialiseerd is in trauma, schreef recent nog een uitgebreid artikel over de psychische letsels van Holocaustoverlevers en hun nazaten – opmerkelijk genoeg een vrij nieuw thema. Daarin heeft ze het onder meer over die 'innerlijke gevangenis' waarin overlevers vaak blijven zitten. Het hielp niet dat er in veel gevallen ook een onvermogen was om over de gruwelijke feiten te praten. 'Zowel bij de getraumatiseerde als in de samenleving zie je vaak vermijding', vertelt Van Gael aan het begin van ons gesprek. 'Er wordt niet over gesproken omdat het gevoel bestaat dat het verhaal niet binnenkomt bij de toehoorder, of omdat het verhaal vanwege de onmetelijke gruwelijkheid niet kán binnenkomen.'

Veel overlevers spreken over een zekere onverschilligheid bij de omgeving.

Myriam Van Gael: Daar wilde ik in mijn artikel ook de nadruk op leggen. De overlevers kwamen terecht in een wereld die zelden interesse toonde voor hun ervaringen. Dat bevestigde hen alleen maar in dat gevoel van verlaten te zijn. Het gevoel er als mens niet toe te doen.

Henri Heimans: In zijn notities beschrijft mijn vader hoe hij na de repatriëring met de trein aankwam in Brussel. Hij werd er aangesproken door een vrouw van het Rode Kruis, die hem vroeg of hij niet te veel geleden had. (even stil) Mensen konden zich gewoon niet voorstellen wat er in die kampen was gebeurd. Of wilden zich dat niet voorstellen.

Van Gael: In de vraag van die vrouw zit de vermijding waar ik het over had. De samenleving sloot zich af voor een overmaat aan afschuwelijke verhalen.

Heimans: Hoewel mijn ouders voor de rest heel open waren, werd over dat onderwerp niet gesproken. Als kind wist ik wel dat mijn ouders iets verschrikkelijks hadden meegemaakt. Meer niet. Ik kan me voorstellen dat ze erover zwegen om mij te beschermen. Maar waarschijnlijk speelde ook de context mee. Toen mijn ouders – meer dood dan levend – in de zomer van 1945 weer in België arriveerden, waren de feestelijkheden na de bevrijding al lang achter de rug. Ze kwamen terecht in een samenleving die de bladzijde zo snel mogelijk wou omslaan. Die schroom om erover te vertellen ben ik ook tegengekomen in een aantal getuigenissen die verzameld zijn door de Auschwitz Stichting. De slachtoffers vonden dat het geen zin had om daarover te praten. Zij of hun omgeving wilden zo snel mogelijk hun leven weer op de sporen krijgen.

Bovendien hadden mijn ouders niet echt iemand om erover te spreken. Het enige familielid van mijn vader, zijn broer, was tijdens de oorlog gefusilleerd. De eerste man van mijn moeder, een communistische verzetsstrijder, was vermist. Pas in 1946 is zijn lichaam gevonden. Het is, vermoed ik, in die eenzaamheid dat mijn vader en moeder elkaar herkend en gevonden hebben.

Uw vader kon zijn kampervaringen wél beschrijven.

Heimans: Mijn vader was tot aan het overlijden van mijn moeder in 1989 vooral haar mantelzorger. Kort na haar dood heeft hij zich aan zijn bureau gezet en begon hij zijn herinneringen aan de oorlog op te schrijven in Atoma-schriftjes. Hoewel die voor mij, zijn enige kind, bedoeld waren, heeft hij me tijdens het schrijven nooit iets laten lezen. Pas toen het verhaal was afgerond, heeft hij me die schriftjes overhandigd. 'Lees ze maar als je er klaar voor bent', zei hij. Professioneel had ik het toen enorm druk, waardoor ik er weinig aandacht aan heb besteed. Pas toen ik met pensioen ging en hij al gestorven was, heb ik ze aandachtig gelezen. Ik vind het nog altijd bijzonder jammer dat ik daar niet veel vroeger aan ben begonnen. Ik had hem nog zo veel willen vragen.

Op het eerste gezicht lijkt het of uw moeder de ervaringen in de kampen veel moeilijker kreeg verwerkt.

Heimans: Voor de oorlog was ze een sportieve, levenslustige jonge vrouw. Ze was een muzikante die haar eerste prijs had behaald aan het Conservatorium in Brussel. Ze speelde viool in orkestjes in hotels en brasserieën in het bruisende Brussel van de jaren 1930. Na de oorlog was ze nog maar een schim van zichzelf. Ze werd gekweld door depressies, suïcidale neigingen en migraineaanvallen. Ze hebben nooit kunnen achterhalen of die aanvallen een psychosomatische oorsprong hadden, dan wel het gevolg waren van zware mishandelingen bij een ondervraging door de Gestapo.

U hebt haar nooit viool horen spelen, schrijft u.

Heimans: Ik heb haar als kind vaak gevraagd om iets op haar viool te spelen. Maar dan antwoordde ze telkens dat ze zich niet goed voelde of dat ze het niet meer kon. Op den duur stop je natuurlijk met vragen. (stilte) Eigenlijk heb ik nooit begrepen waarom ze niet meer wilde spelen.

Van Gael: Het is een hypothese, maar dat kan deels te maken hebben met die vermijding waar we het eerder over hadden. Uit de beschrijvingen in uw boek leid ik af dat uw moeder blijvend leed onder een posttraumatische stressstoornis (PTSS). Daarbij is vaak sprake van elkaar afwisselende periodes van vermijding en overspoeling. Die periodes van vermijding zijn er om die emotionele overspoeling tegen te houden. Ik kan me voorstellen dat iets zo affectiefs als muziek voor haar het risico van emotionele overspoeling in zich droeg, en dat uw moeder dat risico niet wilde lopen. Mensen met PTSS hebben vaker de neiging om prikkels uit de weg te gaan die een herbeleving van emoties kunnen triggeren.

Tijdens de research voor uw boek ontdekten Dirk verhofstadt en u dat uw moeder na haar terugkeer nog minstens één keer viool heeft gespeeld.

Heimans: Dat verhaal kan ik niet vertellen zonder emotioneel te worden. U moet weten: mijn moeder was een van de 'Arische vrouwen' die dankzij een deal tussen SS-leider Heinrich Himmler en het Zweedse Rode kruis uit het kamp van Ravensbrück zijn geëvacueerd. Samen met enkele honderden andere uitgemergelde vrouwen is ze terechtgekomen in Zweden, in een landelijk dorp een kleine honderd kilometer van Malmö. Daar verbleven ze drie maanden in een soort hersteloord. Ik heb die gemeente aangeschreven met de vraag of ze die geschiedenis kenden en of ik op bezoek mocht komen. Ze antwoordden me dat ik welkom was, en dat ze 'iets' voor me hadden.

Toen ik er aankwam gaven ze me een boek over de geschiedenis van de gemeente. Daarin was een hoofdstuk gewijd aan de vrouwen uit het kamp die er tijdelijk hadden verbleven. Er wordt ook melding gemaakt van een afscheidsfeest, waarop een vrouw een stukje viool had gespeeld. Die vrouw werd met naam genoemd. Het was Rie Schönberg, mijn moeder. Ze had een lied van de Noorse componist Edvard Grieg gespeeld. Het Solveiglied. 's Avonds in mijn hotel heb ik ontdekt waar dat lied over ging: over iemand die wacht op de terugkeer van een geliefde. Het

ging, met andere woorden, over haarzelf. Alleen wist ze nog niet dat ze haar eerste man nooit meer zou terugzien.

Mevrouw Van Gael, u schrijft in uw paper dat de wetenschap lange tijd weinig belangstelling toonde voor trauma bij Holocaustoverlevers.

Van Gael: Ook dat zou je een vorm van vermijding kunnen noemen: een onwil of onvermogen om dat te onderzoeken en er kennis over op te bouwen. Al zie ik wel vooruitgang. Er is zeker meer interesse voor de gevolgen van trauma's.

Zou de moeder van Henri Heimans met de kennis van vandaag wel geholpen kunnen worden?

Van Gael: Dat is onmogelijk te zeggen. Mensen hebben grenzen. De beschadiging kan zo zwaar zijn dat ze onherstelbaar is. Als afweer tegenover extreem geweld en angst kan er dissociatie optreden. In sommige gevallen is het onmogelijk om de connectie met het echte leven terug te vinden.

Hoe verklaart u dat uw vader er op het eerste gezicht minder geschonden uitkwam?

Heimans: Misschien omdat mijn moeder een zeer gevoelige vrouw was? (denkt na) Wat zeker ook meespeelde: mijn vader had een uitlaatklep. Ik herinner me mijn thuis als een wat melancholieke plek. Maar mijn vader had nog een ander leven. Hij werkte bij een publiciteitsagentschap, tussen veel jonge mensen en in een vrolijke sfeer. Thuis was er alleen de zorg voor mijn moeder en mij.

Van Gael: Het kan niet anders dan dat ook uw vader beschadigd uit de kampen is gekomen. Maar hij had voor zichzelf een duidelijk levensdoel gevonden: de zorg voor zijn vrouw en voor zijn kind. Op de vraag waarom uw moeder zo'n doel veel moeilijker kon vinden, heb ik geen direct antwoord. Had het te maken met haar grote gevoeligheid? Het kan zijn dat er een biologische component heeft meegespeeld. Er zijn bijvoorbeeld aanwijzingen dat vrouwen meer vatbaar zijn voor posttraumatische stress dan mannen. Onderzoek leert ons heel veel over de wetmatigheden in de menselijke reactie op ernstige trauma's. Maar tegelijk maakt de therapeutische praktijk ook duidelijk dat elk individu uniek is, en dat zijn of haar reactie bepaald is door een samenspel van diverse factoren.

Kan dit trauma doorgegeven zijn aan de zoon?

Van Gael: Dat kan, op verschillende manieren. Eén manier om daarnaar te kijken is via de wetenschap over erfelijkheid. Dat is het domein van de epigenetica: dat wat overerfbaar is, zonder veranderingen in het DNA. Concreet zie je dat ernstige traumatische ervaringen ervoor kunnen zorgen dat de genen anders gaan functioneren. En dat wordt doorgegeven aan de volgende generatie. Dat kan ertoe leiden dat de volgende generatie gevoeliger is voor depressie, stress en angsten. Je vindt dat in onderzoek bij overlevers van de Holocaust en hun nageslacht. Het blijkt ook het geval te zijn bij de slachtoffers van de aanval op het World Trade Center.

Maar er is ook een andere manier waarop trauma's overgedragen worden naar de volgende generatie. Dat gaat dan over de hechtingsprocessen tussen de moeder en het kind tijdens de eerste levensfase. Een moeder met een posttraumatische stressstoornis kan zich door haar eigen innerlijke preoccupaties vaak te weinig afstemmen op de gevoelens en de uitingen van het kind. Het kind, dat contact zoekt met de moeder, wordt geconfronteerd met een leegte, een stuk doodsheid, die een gevolg is van de internalisering van de traumatische ervaringen. Je zou kunnen zeggen dat de effecten van het traumaverhaal van de moeder via non-verbale communicatie in het kind worden opgenomen.

Heimans: Ik had een goede band met mijn moeder. Ze vond het heel belangrijk dat ik als kind al op eigen benen kon staan, ze heeft me veel vrijheid gegeven en stimuleerde me intellectueel. Maar ik kan me niet herinneren dat ik ooit door haar geknuffeld ben. Mijn vader speelde de vader- en moederrol tegelijk. Als ik ziek was, kwam mijn vader me troosten. In mijn herinnering heb ik mijn moeder vaker getroost dan zij mij.

Van Gael: Die omkering zie je soms al op babyleeftijd gebeuren. Het kind probeert dan de moeder levend te maken en met haar contact te zoeken. Uit onderzoek weten we dat zulke verstoorde hechtingsrelaties een risicofactor zijn voor latere psychologische problematieken. Maar het is niet zo dat die kinderen voorbestemd zijn. Naast het verhaal van kwetsbaarheid is er ook het verhaal van veerkracht. Ik denk dat u daar een duidelijk voorbeeld van bent. Uw kwetsbaarheid heeft u niet tegengehouden om een bijzonder betekenisvol leven te leiden.

Heeft de Pano-reportage over Schild & Vrienden die kwetsbaarheid voor u blootgelegd?

Heimans: Daar lijkt het op, ja. In mijn beroepsleven ben ik met heel dramatische gebeurtenissen geconfronteerd. Die raakten me wel, maar ze brachten me nooit uit mijn evenwicht. Dat gebeurde wel toen ik zag hoe jonge mensen spotten met de gaskamers en verbrandingsovens.

Van Gael: Op zich is dat geen ongewoon fenomeen. Decennialang had uw kracht de bovenhand. Tot er een trigger was die uw kwetsbaarheid naar boven deed komen. Dat kan ook niet-getraumatiseerde mensen overkomen. Iedereen maakt weleens iets mee in zijn leven waarvan hij of zij denkt: hoe kan dit nu zo'n impact hebben op mij? Vaak ligt het antwoord dan in een kwetsuur waarvan je niet wist dat die onverwerkt was. En soms kan die kwetsuur zijn oorsprong vinden in ervaringen van de vorige generaties. Op dat vlak denk ik dat er in de psychotherapie nog veel te verbeteren valt. Psychotherapeuten focussen vaak nog heel sterk op het kerngezin, en de invloeden die daar spelen. De nieuwste inzichten in de epigenetica en over hechtingprocessen nodigen uit om verder, meer intergenerationeel te denken.

Het is een gevolg van oorlogen dat vaak buiten beeld blijft: de trauma's die vandaag worden geboren, zullen voortleven in de volgende generaties.

Heimans: In Palestina groeit vandaag een hele generatie op tussen het puin, de doden, in vluchtelingenkampen. Ik wil dat niet vergelijken met de Holocaust, maar ook daar doorstaan mensen hele zware ontbering, en worden trauma's geboren die nog generaties zullen doorwerken. Eigenlijk is het nauwelijks te vatten dat nazaten van een volk dat de Holocaust heeft moeten ondergaan, vandaag een ander volk zoiets aandoen. Natuurlijk is er ook de andere kant van de zaak: de slachtpartij van 7 oktober was gruwelijk beestachtig en van een heel andere orde dan klassiek oorlogsgeweld. Dat valt op geen enkele manier goed te praten. Maar er zit ook wel een verhaal van intergenerationeel trauma achter. De daders van 7 oktober zijn misschien de kinderen en de kleinkinderen van de Palestijnen die al sinds 1948 gekoloniseerd en verdreven worden. Als je met die bril naar het conflict kijkt, kun je niet anders dan pessimistisch zijn voor onderhandelingen over een gemeenschappelijke toekomst.

Van Gael: Dat conflict wordt, aan beide kanten, met de moedermelk meegegeven. Dat zal ook zonder woorden gebeuren.

Nog even terug naar Vlaanderen: we zijn op weg naar een zoveelste Zwarte Zondag. Wat te doen?

Heimans: Mijn vader wees in zijn schriftjes naar de inherente zwakheid van de democratie. Ik vrees dat hij gelijk had. Het beeld dat de huidige politieke klasse laat zien, is ook niet echt fraai. Maar om op uw vraag te antwoorden: ik heb daar geen antwoord op. Ik heb respect voor iemand als Dominique Willaert, een activist die met de mensen in dialoog gaat. Maar of je daarmee het tij kunt keren?

In uw boek beschrijft u hoe jonge mensen diep onder de indruk lijken als ze vandaag gedenkplaatsen als Breendonk bezoeken. Kunnen zulke bezoeken helpen?

Heimans: Toen ik met Dirk Verhofstadt die vernietigingsplekken ging bezoeken heb ik dat gezien. Jonge adolescenten die helemaal stil werden. En als je jonge adolescenten kent... Het deed toch duidelijk iets met hen.

De volgende vraag is of ze de link leggen met de wereld van vandaag.

Van Gael: Die vraag stel ik me ook. En niet alleen als het gaat over jongeren. De democratie staat overall onder druk. Overall zie je dat politici de scheiding van de machten openlijk ter discussie stellen. Te weinig mensen beseffen wat daar de repercussies van kunnen zijn op langere termijn. Heimans: En dan heb je ook nog de kloof tussen de verschillende geledingen in de samenleving. Zowel intellectueel als economisch is er een gigantische afstand tussen de mensen die mee zijn en de mensen die uit de boot vallen. Ik zie maar één uitweg. We moeten meer dan ooit investeren in de versterking en de verfijning van de democratische rechtsstaat.

Henri Heimans en Dirk Verhofstadt, KZ-syndroom, een litteken dat nooit verdwijnt, Uitgeverij Houtekiet, 504 blz., 29,99 euro.

Kreeg in 2015 de Prijs voor de Mensenrechten vanwege zijn inzet voor een meer humane interneringswet.

‘Als “fascist” geen belediging meer is, is het te laat’

Martha Balthazar Knack 25 januari 2024

Je mag – zo vinden ze bij mij thuis – mensen niet zomaar fascisten noemen. Terecht natuurlijk, het is een beschuldiging met hevige consequenties. Maar soms noem ik een fascist (je weet wel, zo iemand die omvolkingstheorieën verspreidt, electoraat opstoot met haatdragende boodschappen, genocides verdedigt, aanmoedigt of zelfs pleegt en autoriteit misbruikt om een ander te onderdrukken) een fascist. En ook dan wordt het me niet in dank afgenomen. Het woord komt over als een provocatie, zelfs wanneer het een aanduiding is.

Er is geen definitie van fascisme die de tand des tijds goed doorstaat, zoals elk politiek systeem moeten ook dictatoriale bullebakken zich steeds rebranden. Maar bij fascisme moeten de nieuwe jasjes niet alleen het systeem heruitvinden, ze moeten ook de ware aard ervan verdoezelen. Je noemt jezelf namelijk geen fascist tot je machtig genoeg bent en daar niet meer voor afgestraft wordt. Die naam is hoe dan ook een belediging. Als het dat niet meer is, is het te laat.

Op gezellige etentjes, bij gezellige linkse mensen gaat het traditiegetrouw altijd even over de verkiezingen. ‘Ik hou mijn hart vast’, klinkt het dan. En ‘het zou toch erg zijn’. Want ondanks ontegensprekelijke peilingen en steeds explicieter geweld van rechts willen we het opkomende fascisme in dit land liever niet zien aankomen. Wie er geen rechtstreeks slachtoffer van is, houdt zich vast aan het privilege van verbazing en ontzetting. ‘Zot toch, hoe dat in Nederland is kunnen gebeuren’, zeggen we. En we negeren wat voor onze neus staat om er zo dadelijk van te kunnen schrikken.

Maar fascisme komt niet in zwarte bottines aangemarcheerd, het zwaait niet onmiddellijk met de revolver. We moeten het herkennen en definiëren op basis van wat het is: de opgedreven tolerantie voor geweld, het vijandige nationalisme, de instrumentalisatie van haat. Alleen aan die wortels kan het worden bestreden en wie het daar toelaat te groeien is er medeplichtig aan. We zijn met veel om te zeggen dat we tegen fascisme zijn, maar het ontbreekt ons aan de moed om antifascist te worden. Want het echte verzet tegen fascisme vraagt ons ver voorbij het

stemhokje te denken, actief en dagelijks weerstand te bieden tegen de agressie van rechts en ook ons eigen handelen kritisch te bekijken.

Antifascist zijn betekent: geen ademruimte geven aan het fascisme, haat consequent ontkrachten en de fascist zo bang maken dat die zelfs in stilte niet durft te dromen van wat nu gewoon hardop wordt gezegd. Antifascisme ligt ver buiten de comfortzone van wie zich nog altijd comfortabel voelt. Maar wie het meent dat hij zich niet wil verzoenen met wat voor de deur staat, kan daar alleen loodrecht tegen ingaan.

Zevenpuntenplan om extreemrechts in te dijken

Dominique Willaert is opiniemaker en auteur van *Dansen op een ziedende vulkaan* (EPO, 2022). Deze bijdrage verscheen eerder in Sampol.

Vooralsnog is er aan de linkerkant geen adequate en gedeelde strategie merkbaar om het extreemrechtse tij succesvol te keren. In die zin is de vrees terecht dat we eerst een nieuwe gitzwarte zondag nodig hebben vooraleer de geesten rijpen. Een offensief links tegenverhaal bestaat nochtans.

1. ZET DE VLAAMS BELANG- KIEZERS NIET WEG ALS DOMME OF MARGINALE MENSEN

Toen Paul Muys als journalist van onze openbare omroep na de eerste zwarte zondag poolshoogte ging nemen in de Antwerpse Seefhoek, interviewde hij drie beschonken Vlaams Blok-kiezers, wat veel mensen tot op vandaag doet denken dat het om domme en marginale mensen gaat.

Fout! Leer een onderscheid te maken tussen de architecten van de haat - zo noem ik de ideologen van nieuw- en extreemrechts - en hun kiezers. Veel van die kiezers zijn gedesoriënteerde mensen die uit wanhoop en protest op extreemrechts stemmen. Ze zijn diepgaand vervreemd van de technocratische bestuurstaal en de gapende leegte binnen de liberale democratie. Veel mensen die op Vlaams Belang stemmen, ervaren stilstand of achteruitgang in hun leven. Uit de vele gesprekken die ik met Vlaams Belang-kiezers in de Denderstreek voerde, blijkt dat ze vaak geen enkel perspectief op sociale mobiliteit hebben. Ze vrezen dat hun kinderen het veel minder goed zullen hebben wat hen boos en ongerust maakt. Als gevolg van de de-industrialisering, het verdwijnen van tradities en het gat dat de politieke ontzuiling heeft geslagen, stapelen deze inwoners een lange reeks verlieservaringen op. Een grote groep voelt zich een slachtoffer van 'het systeem'. Het diepe onbehagen dat hieruit voortvloeit, richt zich op de meest zicht- bare en identificeerbare zondebokgroep: de mensen met een migratieachtergrond. Het racisme en de discriminatie worden hun echter ingelepeld en aangeleerd door extreemrechts, en ook nagebootst door vertegenwoordigers van de traditionele partijen. Aan de linkerkant moet een consequent antiracistisch tegen-verhaal worden ontwikkeld dat de mensen helpt en motiveert om zich als bond- en klassegenoten tot elkaar te verhouden.

2. DOORPRIK DE VOORRANGSMYTHE

Mensen hanteren een drie- à viertal diepe verhalen waarmee ze richting en houvast in hun leven creëren. De diepe verhalen die we hanteren zijn gebaseerd op reële ervaringen en op de wijze waarop mensen rondom ons de maatschappelijke en politieke gebeurtenissen duiden.

In Vlaanderen bootsen steeds meer traditionele politici de standpunten en uitspraken van extreemrechts na. Mensen met een migratieachtergrond worden voorgesteld als gelukszoekers en potentiële fraudeurs. Denk aan de manier waarop Vlaams minister van Wonen Matthias Diependaele (N-VA) met de hulp van privédetectives jacht maakt op mensen met een migratieachtergrond die een sociale woning huren omdat ze ander vastgoed bezitten.

En wat met de Vlaamse politici die vinden dat langdurig werklozen straf verdienen in een tijd dat er werk is voor iedereen? Dat je na jarenlang op een wachtlijst te hebben gestaan verplicht Nederlands moet spreken?

Dat je moet bewijzen dat je werk zal zoeken? Dat een deel van het Groeipakket uit handen moet worden genomen als je niet beantwoordt aan het ideaalbeeld van de hardwerkende Vlaming? Dat, om paal en perk te stellen aan de instroom van migranten en asielzoekers, het leefloon gedurende de eerste drie jaar moet worden vervangen door integratiesteun, gekoppeld aan een verplicht traject voor nieuwkomers?

Deze flinkse en met de wet flirtende beleidsvoorstellen leiden ertoe dat de voorrangsmythe persistenter wordt. Een groeiende groep sociaaleconomisch kwetsbare burgers in Vlaanderen is ervan overtuigd dat mensen met een migratieachtergrond altijd en overal voorrang krijgen.

Ze gelooft dat de nieuwkomers in dit land voorrang krijgen op de wachtlijst voor een sociale woning, sneller geholpen worden door het OCMW en sneller recht krijgen op wat zij zelf ontberen. Het wantrouwen ten aanzien van nieuwkomers en migranten wordt niet enkel door Vlaams Belang, maar ook door politieke mandatarissen van N-VA, Open Vld en Vooruit aangewakkerd.

Een links en progressief tegenverhaal houdt in dat politici en opinie- makers Mario en Fatima, die in hetzelfde distributiecentrum werken, niet als concurrenten maar als bond- en klassegenoten voorstellen. Een steeds groter deel van het werk in de industriële productie en de bouw- en zorgsector wordt ingevuld door mensen met een migratieachtergrond. In de eerste plaats zijn het deze werknemers die onze samen- leving doen draaien en flink bijdragen aan onze sociale zekerheid en welvaart.

De kinderen van de hardwerkende Vlamingen vatten veelal hogere studies aan en vertonen weinig tot geen animo om dit harde (industriële) en vaak slecht betaalde werk uit te voeren. Maak van de werkende bevolking één WIJ-groep - waarbij zowel de noden als de perspectieven die mensen met elkaar delen en dus gemeen hebben steeds weer worden herhaald.

Enkel een tegenverhaal dat alternatieve perspectieven articuleert, kan extreemrechts de wind uit de zeilen nemen.

3. JAAG NIET OP DE KWETSBAREN, MAAR ROEP OP TOT SOLIDARITEIT EN ZORG

Door de sterk toegenomen flexibi- lisering, de wet op de loonblokkering, de groeiende inkomens- ongelijkheid en de toegenomen productiviteit is het voor veel werknemers alle hens aan dek en kunnen ze het werk amper nog volhouden. Dertig jaar geleden was 2,5 procent van onze bevolking langdurig ziek. Nu is dat meer dan het dubbele. Een half miljoen mensen is al meer dan een jaar arbeidsongeschikt. 35 procent van de langdurig zieken kampt met mentale problemen, zoals depressie of burnout. En de groep die het meest afwezig is op het werk wegens burn-out bestaat uit jonge werknemers tussen 20 en 35 jaar. Maak geen jacht op deze mensen, wantrouw hen niet, maar draag zorg voor hen. De hardwerkende Vlamingen die het wel nog volhouden grijpen steeds vaker naar stimulerende middelen en/of antidepressiva om werk en

privé te kunnen blijven combineren. Het neoliberale mantra dat we steeds harder en langer moeten werken put heel wat mensen zowel fysiek als psychisch uit. Politieke partijen die zich niet langer beroepen op de historisch ontwikkelde kernwaarden, maar zich laten gijzelen door perceptie (het aantal likes en shares, opiniepeilingen), winnen misschien wel de verkiezingen, maar maken van de samenleving de grote verliezer.

Er is een wezenlijk verschil tussen het winnen van verkiezingen en de inschrijving van de woede en het onbehagen in een links perspectief. Dit houdt in dat we het gif en de omstootwoede van extreemrechts omsmeden tot solidariserende recht op woede.

4. VERSTERK DE PUBLIEKE DIENSTVERLENING

Een van de grootste oorzaken van het maatschappelijke onbehagen spruit voort uit de afbraak van de publieke dienstverlening. De vele mensen die ik de voorbije jaren heb geïnterviewd gebruiken steevast de metafoer van de lange wachtrijen en wachtlijsten. Mensen wachten op een bus (die maar niet komt), op een trein (met vertraging), op een plaats in de kinderopvang, op een kamer in een rust- en verzorgingstehuis, op een passende behandeling voor de leerstoornis bij een van de kinderen, op een afspraak bij een dienst voor geestelijke gezondheidszorg of een psychiater. De digitalisering van de dienstverlening versterkt daarbovenop de groeiende vervreemding. Heel wat mensen vereenzamen omdat ze nauwelijks nog iemand zien en kunnen spreken. Na de eerste zwarte zondag reageerde de Vlaamse regering in 1996 met de oprichting van het Sociaal Impulsfonds (SIF). Dit resulteerde in sterke samenwerkingsverbanden tussen de stedelijke overheden en het maatschappelijke middenveld. In heel wat wijken die kampten met sociale achterstelling werden klassieke vormen van dienstverlening versterkt door nieuwe participatieve praktijken die burgers op een volwaardige manier betrokken. Het SIF is een belangrijke hefboom gebleken in het bestrijden van sociale achterstelling en het counteren van het onbehagen en wantrouwen. Een sterke publieke dienstverlening maakt dat mensen niet enkel diensten (openbaar vervoer, gezondheidszorg, betaalbare huisvesting, enzovoort) genieten, maar ook toegang krijgen tot plekken en mensen die hen op verhaal laten komen. Een investering in een sterke, toegankelijke en wijdvertakte publieke dienstverlening kan het maatschappelijke en politieke onbehagen in aanzienlijke mate terugdringen.

5. VERVANG HET WOORD GRAAIZUCHT DOOR HERVERDELING

'Pak de graaiers' klinkt rock-'n-roll en 'nagel de graaiers aan de schandpaal' klinkt punk, maar dit soort slogans voedt de antipolitieke sentimenten bij de bevolking. Deze anti-establishmenthouding levert extra stemmen op, maar levert weinig bijdrage aan de linkse ideeën- vorming en de ideeënstrijd waarmee we ons economische en financiële systeem fundamenteel kunnen hervormen. Het begrip 'herverdeling van de welvaart en de rijkdom' heeft een duurzamer en democratischer karakter. Het herverdelingsthema daagt niet alleen economen, maar ook middenveldorganisaties - met op kop de vakbonden - uit om ideeën te introduceren die de bevolking vormen en leren wie arbeid levert, wie de meerwaarde van deze arbeid oogst, welk deel van de winst naar de sociale zekerheid vloeit, welke winst er in de handen van de aandeelhouders terechtkomt en hoe we als samenleving een rechtvaardiger herverdelingsstelsel kunnen uitwerken.

Vraag de doorsneejongere onder de 30 jaar wat de sociale zekerheid behelst, hoe het uitgestelde loon later in een pensioen wordt omgezet of hoe het komt dat de inkomensongelijkheid sinds de jaren 1980 toeneemt, en je zal verbijsterd zijn door het gebrek aan parate kennis. Heel wat onderzoeksrapporten leren ons dat het klassieke onderwijssysteem

de groeiende ongelijkheid reproduceert. Dit zou het maatschappelijke middenveld ertoe moeten aanzetten te investeren in educatie en vorming, om zo de sociaaleconomisch kwetsbare bevolkingsgroepen een uitgebreidere en betere kennis, meer autonomie en een sterker zelfbewustzijn bij te brengen. Wie durft de termen emancipatie of volksverheffing nog te gebruiken?

Waarom gaf de linkerkzijde in Vlaanderen een groot deel van haar immateriële en materiële infrastructuur uit handen? De meeste volkshuizen zijn gesloten, er is geen eigen krant, weekblad of digitale zender, en de volkshogescholen zijn verdwenen. Met de vorming en educatie die ze vandaag aanbieden, focussen de vakbonden dan weer sterk op de arbeidsorganisatie in het bedrijf, op de lonen en de index, en op de koopkracht, en te weinig op kennis die inzet op het tackelen van de inherente eigenschappen van het kapitalisme: uitbuiting van de mens en de natuur, racisme en kolonialisme, de bestending van het patriarchaat, en het feit dat het kapitalisme crisis na crisis nodig heeft om te blijven groeien (en kapitaal te blijven accumuleren).

6. KIES VOOR RECHT OP WOEDE IN PLAATS VAN OMSTOOTWOEDE

De strijd tegen extreemrechts kan op termijn enkel worden gewonnen als in de diepe verhalen van de mens het besef ontluikt dat een solidaire en gelijke samenleving tot meer houvast, tot een sterker gevoel van geborgenheid en tot het recht op sociale vooruitgang leidt. Heel wat mensen die op Vlaams Belang stemmen lijden onder een chronisch gebrek aan sociale erkenning. Het werk dat ze uitvoeren, gebeurt in een sfeer van anonimiteit. Door de arbeidsdeling produceren mensen in afzonderlijke hallen of loodsen alleen nog maar onderdelen van een afgewerkt product dat ze niet langer onder ogen krijgen. Ze beseffen steeds harder dat ze moderne slaven zijn geworden en dat niemand van de traditionele partijen naar hen luistert of hun harde bestaan op een waardige manier onderkent.

De werkende klasse worstelt met klassepain en ontbeert klasses trots. Dit resulteert in de door extreemrechtse partijen georkestreerde omstootwoede: uithalen en inhakken op anderen, intimideren van andersdenkenden, het toenemende geloof in complottheorieën, enzovoort. Daartegenover zou een links tegenverhaal mensen kunnen vormen en mobiliseren om de omstootwoede om te smeden tot recht op woede. Dit houdt in dat de werkende bevolking als 'motor' van onze samenleving wordt erkend en dat ze vanuit een groter zelfbewustzijn het recht op sociale mobiliteit en dus sociale vooruitgang opeist of afdwingt.

7. INVESTEER IN NABIJHEIDSPOLITIEK

Uiteraard verwachten we van verkozenen dat ze hun parlementaire werk naar behoren en met kunde uitvoeren. Maar burgers verlangen ook naar politieke nabijheid. In het woord volksvertegenwoordiger schuilt een uitdagende opdracht: de noden, dromen en verlangens van de bevolking accuraat detecteren en omzetten in beleidsvoorstellen. Ook aan de linkerkzijde zijn er heel wat verkozenen die te weinig voeling hebben met het lot en de positie van de 30 à 40 procent gezinnen en burgers die uitermate hard hun best moeten doen om het einde van de maand te halen. Niet alles, maar veel begint bij luisteren naar de verhalen en perspectieven van burgers.

De bevolking verlangt niet naar beloftes maar wel naar nabijheid en betrokkenheid. Een grotere en betere nabijheid is nodig om aan een krachtig en effectief tegenverhaal te bouwen.

Dit veronderstelt de aanwezigheid van immateriële en materiële infrastructuur: een eigen krant of weekblad, eigen mediakanalen, publicaties, ontmoetingsplekken, cultuur- cafés waarbij, voorbij de kapelletjespolitiek, denkers en doeners uit de linkerkzijde bondgenootschappen smeden en de burgerbevolking doen verlangen naar en doen geloven in broederschap, sociale vooruitgang en ecologische betrokkenheid.

Hoe de regering-Meloni een schrijver tot publieke vijand nummer één uitriep

Ilja Leonard Pfeijffer: 'Meloni heeft nooit expliciet afstand genomen van het fascisme, zelfs niet sinds zij als premier van alle Italianen een institutionele functie bekleedt.

Een mediarel in het Italië van premier Giorgia Meloni – waarbij Ilja Leonard Pfeijffers collega-auteur Antonio Scurati, auteur van de driedelige Mussolini-roman M, een doelwit voor uiterst rechts is geworden – toont onomstotelijk aan hoe de hoeders van Italië écht denken over de erfenis van de voormalige fascistische leider.

ILJA LEONARD PFEIJFFER 27 april 2024, 03:00

Elf maanden geleden verscheen mijn historische roman Alkibiades over de teloorgang van de democratie in het oude Athene en gedurende een substantieel deel van de afgelopen elf maanden heb ik als een roadie van een rockster in het kielzog van Alkibiades, hijgend achter zijn vierspan, van Amsterdam naar Antwerpen, van Groningen naar Gent, van Bredevoort naar Beveren, door de Lage Landen gereisd om zijn spectaculaire optredens voor massaal toegestroomd publiek te faciliteren.

Terwijl hij schitterde, sprak ik bij deze gelegenheden over de dreigende teloorgang van de democratie in Europa en de laatste maanden steeds vaker over Italië. Wanneer ik uitlegde op welke manier de Italiaanse regering onder leiding van Giorgia Meloni de democratische rechtsstaat langzaam maar doelbewust doet verbrossen, merkte ik dat het publiek geschokt was. Het gebeurt. Het gebeurt nu, blijkbaar, en de mensen wisten het niet.

ONGEMAKKELIJKE DATUM

Ik heb een Italiaanse collega die Antonio Scurati heet. Hij en ik hebben veel gemeen. We zijn ongeveer van dezelfde leeftijd en ook hij heeft een veel te dikke historische roman geschreven die wil waarschuwen voor de teloorgang van de democratie door de lezers uit te nodigen om in de spiegel van de geschiedenis te kijken en zich te verplaatsen naar een periode waarin dezelfde symptomen hetzelfde gevaar aankondigden. Zijn roman heet M, gaat over Mussolini en is tussen 2018 en 2022 in drie kloeke delen verschenen. Dit artikel gaat over hem.

Op 25 april 1945 riep het Italiaanse verzet op tot een opstand tegen het fascistische regime en de bezetters uit nazi-Duitsland. Op 28 april werd Mussolini geliquideerd, op 29 april gaven de fascistische bevelhebbers zich over en op 2 mei was Italië officieel bevrijd. In het eerste jaar na de oorlog werd 25 april gekozen als de datum waarop de overwinning op het fascisme zou worden herdacht. Sinds 1949 is deze Bevrijdingsdag officieel een nationale feestdag.

Omdat de Italiaanse Bevrijdingsdag, anders dan vergelijkbare feesten in de meeste andere landen van Europa, een herdenking is van een antifascistische opstand, is 25 april een ongemakkelijke datum voor premier Meloni, haar partij en haar aanhang. Haar partij, Fratelli d'Italia, is een afsplitsing van Popolo della Libertà en presenteert zich als erfgenaam van de

ideeën van de Alleanza Nazionale, die is voortgekomen uit de neofascistische partij Movimento Sociale Italiano.

De partij Fratelli d'Italia hanteert tot op de dag van vandaag het neofascistische symbool van de Movimento Sociale Italiano: een vlam in de kleuren van de Italiaanse vlag, die de eeuwig brandende vlam op het graf van Mussolini voorstelt.

Meerdere familieleden van Mussolini bekleden functies in de partij. Een partijprominent als Ignazio La Russa, die sinds Meloni's verkiezingsoverwinning in oktober 2022 voorzitter is van de Italiaanse Senaat en daarmee plaatsvervangend staatshoofd is, pronkt openlijk en vol trots met zijn collectie van fascistische memorabilia en bustes van Mussolini. Hij heeft onlangs nog ontkend dat hij een fascist is, maar daaraan wilde hij nadrukkelijk toevoegen dat hij zeker geen antifascist is.

Premier Meloni en Senaatsvoorzitter Ignazio La Russa. Deze laatste pronkt openlijk met zijn collectie van fascistische memorabilia en bustes van Mussolini. Beeld ANP / EPA

De harde kern van Meloni's aanhang wordt gevormd door neofascistische groeperingen die 25 april niet als feest erkennen en Meloni zal deze trouwe bondgenoten nimmer teleurstellen. In 2020 hebben vier prominenten van Meloni's partij vooralsnog tevergeefs voorgesteld om 25 april te veranderen in een herdenking van alle slachtoffers van alle oorlogen en van de pandemie.

Bij verschillende gelegenheden hebben verschillende partijgenoten van haar de antifascistische opstand veroordeeld met het argument dat zij elke vorm van geweld veroordelen, zonder daarbij stil te staan bij het extreme geweld waaraan het fascistische

Meloni zelf heeft nooit expliciet afstand genomen van het fascisme, zelfs niet sinds zij als premier van alle Italianen een institutionele functie bekleedt, en zij heeft de antifascistische opstand nooit als zodanig willen herdenken.

En Antonio Scurati had precies daarover geschreven. Hij was uitgenodigd door het televisieprogramma Chesarà op Rai 3, het derde net van de publieke omroep, om een tekst te schrijven ter gelegenheid van de viering van 25 april van dit jaar. In die tekst memoreert hij enkele wrede daden van het fascistische regime van Mussolini, waarna hij zichzelf de vraag stelt: 'Zullen de erfgenamen van deze geschiedenis dit systematische politieke geweld nu ten langen leste erkennen?'

Hij geeft zelf het antwoord: 'Helaas wijst alles erop dat dit niet het geval is. De postfascistische partij, die na de verkiezingsoverwinning van oktober 2022 regeringsverantwoordelijkheid draagt, had de keuze uit twee mogelijkheden: haar neofascistische verleden verwerpen of trachten de geschiedenis te herschrijven. Het lijkt geen twijfel dat zij heeft gekozen voor de laatste optie.

'Nadat zij tijdens haar verkiezingscampagne het thema uit de weg was gegaan, heeft de minister-president, telkens wanneer de herdenkingen haar dwongen om een positie in te nemen, hardnekkig vastgehouden aan de ideologische lijn van de neofascistische cultuur waarin haar partij is geworteld.

'Zij heeft zich gedistantieerd van onverdedigbare wrede daden van het regime (de Jodenvervolging) zonder het fascisme te verwerpen. Zij heeft de schuld voor de bloedbaden, waaraan de fascistten medeplichtig waren, volledig en uitsluitend op de nazi's afgeschoven. Ten slotte heeft zij de fundamentele rol van het verzet bij de wedergeboorte van Italië niet willen erkennen. Zij heeft bij de gelegenheid van de viering van 25 april 2023 zelfs het woord 'antifascisme' niet in de mond willen nemen.'

HONORARIUM

Op 20 april jongstleden zou Antonio Scurati deze tekst live in de uitzending voorlezen. Maar dat ging niet door. Meloni heeft vrienden en getrouwen aangesteld als bestuurders van de Rai en zij hebben besloten om Scurati's optreden te annuleren.

Zelf ontkenden zij dat er sprake was van censuur. Volgens hen was de bijdrage van Scurati aan het televisieprogramma geschrapt vanwege onenigheid over het honorarium van 1.800 euro dat de schrijver had durven te vragen voor zijn tekst van 400 woorden.

Volgens Scurati was dit een leugen. Om aan te tonen dat de vergoeding geen probleem voor hem vormde, heeft hij zijn bijdrage gratis ter beschikking gesteld aan de presentatrice van het programma, die zo dapper was om de tekst daadwerkelijk in de uitzending voor te lezen.

Er was toen al een interne memo uitgelekt waarin de directeur van de Rai aan de programmamakers had laten weten dat de bijdrage van Scurati geschrapt moest worden op inhoudelijke gronden.

Meloni was slim. Omdat de beschuldigingen van censuur onvermijdelijk op haar begonnen af te stralen, heeft zij de tekst van Scurati zelf integraal gepubliceerd op haar Facebook-pagina. 'Terwijl Italië gebukt gaat onder tal van problemen', schreef zij ter inleiding op Scurati's woorden, 'moet links ook nu weer zo nodig een rel maken. Deze keer gaat het om zogenaamde censuur. Links schreeuwt moord en brand en heeft het over dictatuur, maar de Rai antwoordt dat ze gewoon geweigerd hebben 1.800 euro te betalen (een maandsalaris voor veel werknemers) voor een monoloog van een minuut.

Antonio Scurati, auteur van de driedelige Mussolini-roman 'M', is door uiterst rechts in Italië uitgeroepen tot publieke vijand nummer één. *Beeld AP*

'Ik weet niet wat de waarheid is, maar ik heb er geen problemen mee om deze tekst te publiceren. Ik hoop alleen dat ik er niet voor hoeft te betalen. Wie, zoals ik, altijd geboycot en gecensureerd is door de publieke omroep, zal nooit vragen om wie ook maar te censureren, zelfs niet iemand die denkt dat hij zich met het geld van gewone burgers moet laten betalen voor zijn propaganda tegen de regering.'

"Dit is geweld", zei Scurati. "Met deze woorden op haar Facebook-pagina, die door bijna drie miljoen mensen wordt gevolgd, heeft premier Meloni een doelwit op mijn rug geschilderd. Ik durf mijn huis niet meer uit zonder achterom te kijken. Ik ben bang."

MERDA

De gewraakte tekst van Scurati is inmiddels wijd en zijd verspreid, gepubliceerd door verschillende kranten en voorgelezen in meerdere radio- en televisie-uitzendingen. Buitenlandse kranten schrijven uitgebreid over de affaire. Maar hijzelf is ongewild het epicentrum geworden van een controversie en gereduceerd tot een symbool, waarmee hij een held is voor velen en de nieuwe aartsvijand voor anderen.

De rechtse, Meloni-gezinde krant *Libero zette* op 22 april een foto van Scurati op de voorpagina met de kop 'Uomo di M.' De doelbewuste dubbelzinnigheid, die gebaseerd is op het feit dat 'm.' een gangbare afkorting is voor merda, zodat de kop niet alleen gelezen kan worden als 'de man van M' als verwijzing naar de titel van zijn trilogie, maar ook als 'schijtkerel, klootzak', werd zo goed als tenietgedaan door de iets kleiner gedrukte leader 'de prins van de tandenknarsers', waarmee ik het vulgaire Italiaanse woord 'rosiconi' doelbewust mild vertaal.

Toen ik tijdens mijn tournee door België en Nederland in de sliptestream van Alkibiades vertelde over de manieren waarop de regering van Giorgia Meloni de persvrijheid aan banden probeert te leggen, over de aanvallen op de rechtsstaat en over de afbraak van de democratie in Italië, kreeg ik meer dan eens de vraag uit het publiek of mijn roman Alkibiades in het Italiaans wordt vertaald. En wanneer ik naar waarheid zei dat dit het geval is, werd meermaals de vervolgvraag gesteld of ik niet bang was.

Mijn antwoord hierop was een ferm nee. Wanneer Alkibiades in Italië uitkomt en wanneer ik de gelegenheid krijg om in Italië, net zoals in België en Nederland, met lezers van gedachten te wisselen over mijn boek en over de dreigende teloorgang van de democratie, zou ik niet bang zijn om precies dezelfde dingen te zeggen over de huidige Italiaanse regering als in de zalen en theaters van de Lage Landen.

Dit zei ik en het waren geen loze woorden. Ik hoop er daadwerkelijk op dat mijn boek zoveel aandacht zal krijgen in Italië dat ik mijn zorgen en waarschuwingen ook daar vele malen mag herhalen. Ik kan mij daarvan een voorstelling maken en het treurige is dat ik mij voorstel dat een deel van het Italiaanse publiek net zo geschokt zal reageren als mijn verbouwvereerde lezers in België en Nederland.

De persvrijheid is al zozeer ingeperkt dat je er moeite voor moet doen om te weten wat geweten moet worden. Het gebeurt. Het is nu aan het gebeuren. En hoewel het geen loze woorden waren en hoewel ik hoop dat mij het voorrecht zal zijn gegund om de burgers van mijn tweede vaderland wakker te schudden, was ik beslister dan ik in werkelijkheid ben toen ik zei dat ik niet bang was.

ENKELE GELOOFSGETUIGENISSEN

Bisschop Bony "Er was wel eens een vrouw met wie de puzzelstukken leken te kloppen"

Elke week praat journaliste SABINE VERMEIREN met een bekende m/v over diepe gevoelens en verborgen kantjes. Dat doet ze aan de hand van vragen, ontwikkeld door psychiater Dirk De Wachter.

Als geestelijke koos hij voor een celibatair leven, maar dat vond Johan Bonny niet altijd gemakkelijk. Ook een bisschop is maar een mens. "Ik heb dingen laten staan die me gelukkig hadden kunnen maken. Een huwelijk. Kinderen. Maar het is anders gelopen."

HET LAATSTE NIEUWS 09/03/2024

Wat heb je laatst gedroomd?

"Ik heb elf jaar in Rome gewoond, vaak droom ik dat ik opnieuw door de stad loop en dat alles nog is als toen. De straten, de huizen, de sfeer, zelfs het straatlicht. Ik loop trappen op, trappen af, de Via della Conciliazione door, van het ene Vaticaangebouw naar het andere, en meestal ben ik in een felle discussie verwickeld. Heel levensecht allemaal. Ik ben intussen al vijftien jaar weg uit Rome, toch blijf ik die droom hebben."

"Ik ben een goeie slaper, al moet ik het wel goed bewaken. Ik heb zeven à acht uur nachtrust nodig, met liefst 's middags ook nog een dutje. Dat is een restant van die elf jaren in Rome.

Tussen drie en vier in de namiddag viel het leven daar stil en ik heb er die zuiderse gewoonte nooit meer uit gekregen. Als ik niet m'n middagrust heb, bekoop ik dat later op de dag met een dip."

Hoe verliepen je eerste kinderjaren?

"Er zit in mijn kinderjaren een breuklijn op de leeftijd van zeven, acht jaar. Ervoor was het leven idyllisch. Ik was de oudste van vijf kinderen, we leefden op een klein boerderijtje, alles was mooi, eenvoudig, nabij. Zoals de Bijbel zou zeggen: paradijselijk. Maar in de zomer van 1962, na mijn eerste communie, trokken we in bij mijn grootouders en dat leidde tot spanningen. Een paar maanden later heb ik dan ook nog een zwaar ongeval gehad en dat heeft werkelijk alles veranderd. Ik ben aangereden, eigenlijk was ik dood. Het is te zeggen: ik had geen pijn, ik voelde alleen maar warmte, licht en geborgenheid. Ik heb mezelf toen echt zien liggen op de grond, met rond me een paar volwassenen van de school.

En met het gevoel: welke kant ga ik uit? Het is mijn overtuiging dat ik die dag ben teruggetrokken uit de dood en dat ik een bijna doodervaring heb gehad. Ik had een zwaar letsel aan mijn hoofd, ik was kantjeboordje, maar hiér (wijst naar zijn voorhoofd) hebben ze een kleine prothese gestoken en ik kwam erdoor."

"Niet alleen voor mijzelf, maar ook voor mijn ouders en het gezin zijn toen moeilijke jaren aangebroken. Bovenop de spanningen die er al waren, kwam ook mijn langzame revalidatie. Ik heb me dat, als oudste kind, hard aangetrokken."

"Ik heb me vaak afgevraagd of dat ongeval heeft meegespeeld in de levenskeuzes die ik achteraf heb gemaakt. Het antwoord is dubbel. Ja en nee. Ook ervoor was ik al gefascineerd door de Kerk. De gezangen, het orgel, de geur, het ritme van de liturgie. Wist ik dan als kind al dat ik priester ging worden? Nee, maar ik zag het wel als een optie. Een dorp heeft boeren, bakkers, slagers en ingenieurs nodig, maar ook pastoors.

Dus waarom niet?"

Is er iemand die je leven heeft bepaald?

"Uit diezelfde periode: mijn leerkracht van het zesde leerjaar, meester Albert Naeyaert. Hij liep al tegen de zestig en was een intelligent, bewogen en veelzijdig figuur. Was hij uit de burgerij gekomen, hij zou in zijn jonge jaren waarschijnlijk zijn gaan studeren voor dokter of advocaat. Maar zoals dat in die tijd nog vaak ging: hij kwam uit een eenvoudig gezin en dus was hij schoolmeester geworden."

"Meester Naeyaert was overtuigd katholiek en overtuigd Vlaamsgezind, dat laatste misschien soms wat té. Hij bracht ons Vlaamse fierheid bij, leerde ons Vlaamse liederen, maar vooral zei hij: 'Mannen, jullie zitten nu in het zesde leerjaar, dit is een belangrijk jaar. Straks kiezen jullie een beroep, dus néém jullie verantwoordelijkheid, recht door zee!'"

"Toen ik eenmaal in het middelbaar zat, heb ik zulk een breed en diep engagement bij weinig leerkrachten nog gevoeld. De leraar wiskunde kwam voor wiskunde, de leraar Frans voor Frans, er was geen eenheid van visie meer en dat miste ik. Nog jarenlang heb ik teruggedacht aan de lessen die ik in m'n zesde leerjaar had gekregen. Meester Naeyaert heeft meer impact gehad op mijn vorming dan de leerkrachten in het middelbaar ooit zouden hebben."

Zijn er toevalligheden die van groot belang bleken?

"Het is een boutade, maar is niet alles toevallig? Het begint al met de primaire toevalligheden. Het feit dat je geboren wordt in Vlaanderen en niet in Congo. En dat je ouders gelovige landbouwers zijn, die iets hebben met de Kerk."

"En dan zijn er ook de secundaire toevalligheden. Bijvoorbeeld: ik zit in het derde middelbaar, wanneer bij ons thuis op een dag een pater binnenstapt, die komt werven voor een internaat. Nu woonden wij in een oud huis, waar geen enkele kamer echt geschikt was om te studeren, en dus hadden mijn ouders kort ervoor al beslist dat ik misschien beter op internaat ging. Alleen, wélk internaat: dat wisten we niet. Tot die pater het komt hebben over een internaat in Meldert, tussen Tienen en Leuven. Ik denk: 'Dat is ver weg, ik ga dat doen', en dat zal een goede beslissing blijken, want inderdaad, dat internaat heeft mijn leefwereld opengetrokken."

"Een volgende toevalligheid doet zich voor als ik een aantal jaar later op het seminarie zit en bij de bisschop moet komen. 'Ik wil je naar Rome sturen', zegt hij, want hij wil me de kans geven om daar verder te studeren. Ik ga, maar al in dat eerste jaar wordt de boerenzoon in mij weer wakker. De stad is druk, ik mis het buitenleven en dus ga ik op zoek naar een rustig plekje voor de weekends. Via-via beland ik in de Sabijnse heuvels, in een kloostertje met twee zusters, van wie er eentje blijkt te werken bij de Pauselijke Raad voor de Eenheid van christenen."

"Jaren later, wanneer ik weer in België ben, word ik opnieuw bij de bisschop geroepen. Hij heeft een job voor mij, het is er één bij de Pauselijke Raad voor de Eenheid van christenen en ik blijf aanbevolen te zijn door het zustersje. Maar ik ben 25, ik heb net al drie jaar in Rome gezeten, ik zeg 'nee' en de job gaat naar een Fransman. Wanneer die er tien jaar later mee stopt, zeg ik opnieuw 'nee', maar wanneer diens opvolger er vijf jaar later ook mee stopt en de bisschop opnieuw bij mij komt aankloppen, zeg ik 'ja'. Derde keer, goeie keer, en daar ben ik dus elf jaar gebleven." "Het leven zit vol toevalligheden. De kunst is alleen om ze aan elkaar te weven tot een samenhangend verhaal."

Zou je iets willen veranderen aan je geschiedenis?

"Ik heb in mijn leven altijd gedaan wat ik meende te moeten doen, dus ik denk niet dat ik veel dingen anders zou doen. Wel heb ik gaandeweg een paar levenslessen geleerd. Ik ben een typische West-Vlaming. Ik voel me dus maar goed als ik aan het werk ben, maar door die houding heb ik te weinig genoten van wat het leven me intussen zomaar te bieden had. Hoe vaak heb ik de familie wel niet laten staan omdat ik vond dat ik op m'n bureau moest zitten? Of omdat ik vond dat ik les moest geven?"

"Ik heb in de mooiste steden gewoond. Brugge, Rome, Antwerpen... Maar de tijd die ik daar heb genomen om te genieten van schoonheid, kunst en cultuur is minimaal. Mensen geloven dat niet, maar in de elf jaar dat ik in Rome woonde, heb ik niks van Italië gezien. Ook de relaties van mens tot mens zijn ondermaats gebleven. Vriendschappen, daar maakte ik bijna geen tijd voor. De avondjes dat we met z'n allen rond een pizza zaten, waren weinig talrijk. Ik zou dat nu anders doen. Ik zou me niet meer laten aanpraten dat het leven alleen maar werken is. Er zijn dingen die zoveel belangrijker zijn en ze liggen voor het grijpen. Ik heb er alleen te weinig mee gedaan."

Wat maakt jou een beetje ongelukkig?

"De weerstand van mensen tegen het geloof. Ik geloof oprecht dat het Evangelie en de boodschap van de Kerk voor iedereen een verruiming, een verbreding, een verdieping kunnen zijn. Maar wat ik bij mensen zie, gaat vaak van onverschilligheid, humor en spot tot systematische weerstand. Dat raakt mij niet alleen in m'n job, maar ook in mijn hart. Het gaat over mezelf. Over waar ik voor sta. Waar ik in geloof."

"Natuurlijk maakt ook het misbruikverhaal mij ongelukkig. En machteloos, dat ook. We betalen de prijs voor dingen die dertig, veertig jaar geleden niet goed zijn aangepakt. Op de plaats waar jij nu zit, zat gisteravond nog iemand, een vrouw die ik ken uit het jeugdwerk, meer dan vijftig jaar geleden. Ze is intussen ver in de veertig en kwam me vertellen dat ze als jong

meisje is misbruikt door een priester. Gebeuren zulke feiten vandaag – een paar weken geleden nog in een school - dan gaat het dossier naar justitie en wordt daar gevolg aan gegeven. Maar wat die vrouw me kwam vertellen: dat is verjaard."

"Verhalen zoals die van haar komen met golven over me heen en ik zie ze op voorhand niet aankomen. Ook de reacties niet. De ene dag krijg je dankbaarheid omdat je hebt geluisterd, de volgende krijg je de volle laag omdat je bisschop bent."

"Ik wil mij verder inzetten, maar dan alléén op voorwaarde dat we dit debat opentrekken naar alle slachtoffers. Óók de mensen dus die zijn misbruikt in het gezin, in de buurt en op het werk, want ze maken tachtig tot negentig procent uit van het totaal aantal slachtoffers. En ook zij kloppen aan bij mij. Ik zeg het nu brutaal, maar als de overheden het debat niet opentrekken, óók naar hen toe, doe ik niet meer mee. Je kan de Kerk niet verwijten dat ze alles toedekt als je die andere tachtig tot negentig procent links laat liggen. Wie neemt het op voor hen en voor wat zij nu nodig hebben?"

Wie zou je de lastigheden van het leven kunnen toevertrouwen?

"Ik ben van aard iemand die de dingen voor zich houdt. Dat is weer die West-Vlaming in mij. Niet klagen, niet zagen, zwijgen en voortdoen. En dan is er natuurlijk ook het milieu waar ik voor heb gekozen. In de priesteropleiding leer je om als ongehuwde te leven en dat geeft je een zekere innerlijke weerbaarheid. Ik kan wel wat incasseren. En echt alléén was ik trouwens ook niet, want ik heb altijd in gemeenschap geleefd. In Brugge, in Leuven, in Rome: er was een dagorde, we deelden de maaltijden, deden samen het gebed. Die gedragenheid was voor mij belangrijk."

"Het was pas toen ik in 2009 bisschop werd - ik was 54 - dat ik voor het eerst alleen ging wonen. De dag na mijn bisschopswijding zat ik plots in m'n eentje aan tafel te ontbijten. Eerst voelde dat als een bevrijding, maar toen later het misbruikverhaal losbarstte, ben ik op de grenzen gestoten van wat ik zelf kan verwerken en moest ik hulp gaan vragen bij een psychiater. Ik was geraakt in mijn fundamente, mijn evenwicht, mijn zelfbeeld, mijn emoties. Ik voelde me agressief en depressief worden en ik heb gezegd: 'Help me.'"

"Een zware operatie in 2015 heeft ervoor gezorgd dat ik nu een inwonende huishoudster heb. Ik had verzorging nodig en al die avonden en weekends alleen thuis: dat ging eigenlijk niet meer. We delen samen de maaltijden en het dagelijkse leven. Het is fijn iemand te hebben om **mee te kunnen praten en gedachten te kunnen uitwisselen. Én ze zorgt voor een huiselijke** sfeer en een gastvrij onthaal, terwijl ze waakt over mijn grenzen. Een beetje te vergelijken met het gemeenschapsleven vroeger. Al is één op één toch weer anders, merk ik."

Welke gewone dingen doe je graag?

"Koken. Dat heb ik van thuis uit. Als iets er lekker uitziet of als ik op restaurant iets heb gegeten dat goed was, probeer ik dat na te maken. Een Italiaanse pasta, ofzo. Zonder saus, nakoken in de pan, peper en pecorino, binden met een beetje olie, heel simpel allemaal."

Wat heb je geleerd uit je moeilijkste momenten?

"Dat je gegrond moet blijven in de bodem waarop je staat. Als het stormt: word niet bang, blijf jezelf, hou je ritme aan en doe wat je moet doen. Ongeacht of dat nu over een operatie gaat of over moeilijke tijden in de Kerk."

"Ik vlucht niet voor moeilijke momenten; vluchtgedrag heb ik veeleer voor de kleinere problemen. Daar loop ik soms van weg, die laat ik sudderen. Maar niet de grote. Merkwaardig

genoeg trekken die mij aan of ga ik erop af, dat heb ik ook gedaan bij een paar discussies in de Kerk. Omdat het dossiers zijn, waard genoeg om ervoor te vechten."

Wat maakt voor jou dat de liefde kan blijven duren?

"Er is een verschil tussen hoe ik daar op jonge leeftijd naar keek en hoe ik daar vandaag naar kijk. Als je doelt op de klassieke partnerrelatie: ik heb die in mijn jonge jaren niet ervaren als een gemis. Ik zat op het seminarie en echt waar, ik was gelukkig. Ik had, fysiek noch emotioneel, nood aan een lief. De liefde voor de Kerk was zo groot dat ik er met al mijn gevoel en al mijn engagement kon inspringen. Naar een meisje - want dat zou het in mijn geval dan zijn geweest - ging ik niet op zoek.

De kansen waren er nochtans. Zeker in Leuven, waar ik intellectuele, knappe studentes leerde kennen. In de zomer deed ik vakantiewerk in een ziekenhuis en ook daar: ik zag er veel interessante, mooie verpleegkundigen aan het werk. Ik herinner mij er eentje met wie het aangenaam babbelen was. Had ik me toen niet goed gevoeld als seminarist, de stap zou klein geweest zijn. Maar zoals ik zeg: ik zat goed in mijn vel, ik vond niet dat ik iets miste." "Later is dat veranderd. Niet dat ik een diep verlangen had, maar ik ontmoette vrouwen die me fascineerden. Of die ik knapper vond dan anderen. Was ik met één van hen getrouwd, daar waren schone kindjes van gekomen! Ik heb dat ook gevoeld toen mijn broers en mijn zus trouwden. Of juister: toen ik hun kindjes doopte. Het besef: 'Ik word nooit papa.'"

"Ik heb eens meegemaakt dat een gesprek met een vrouw persoonlijker werd dan een standaard pastoraal gesprek en dat er een emotionele band groeide, die verder ging dan het puur professionele. Dan kom je op het punt: 'Wat kunnen we voor elkaar betekenen?' Je ontdekt aanvullende levenservaringen, de puzzelstukken lijken te kloppen, en toch zet ieder zijn levensweg verder. Doorheen de jaren heb ik geleerd om deze nabijheid te waarderen, met dankbaarheid, en om de nodige grenzen te bewaken."

"Ik heb relaties laten staan die me gelukkig hadden kunnen maken. Ik had getrouwd kunnen zijn, ik had kinderen kunnen hebben en ik zou daar gelukkig mee zijn geweest. Maar het is anders gelopen, en ik beschouw dat niet als een groot offer. Soms denk ik dat gehuwden een groter offer brengen dan ongehuwden. Ik heb niet moeten opstaan om pampers te verversen en ik heb niet moeten wakker liggen van een puber die niet naar huis kwam. Of een kind dat begon te experimenteren met alcohol of drugs, of een dochter van wie het huwelijk spaak liep, of een zoon die psychiatrische hulp nodig had. Wie heeft dan het grootste offer gebracht, denk je? Dus nee, laat ons alstublieft heel voorzichtig omgaan met dat woord. Wie kiest voor het celibaat, kiest ook voor gemak en comfort."

"Een intieme, persoonlijke relatie heb ik niet als een groot gemis ervaren. Het gezinsleven - papa mogen worden - soms wel. Maar was dat een pijnlijk gemis? Niet echt. Ik kreeg veel andere ontmoetingen in de plaats."

Hoe belangrijk is lichamelijkeheid voor jou?

"Het lichamelijke is bij mij, van thuis uit, een wat onderontwikkelde dimensie van het leven. Mijn ouders waren geen knuffelaars. Ze waren nabij, maar elkaar eens vastpakken behoorde niet tot de dagelijkse omgang. Later, in het seminarie en in Rome, was dat ook zo. Een hand of eens een kus ter verwelkoming of afscheid, meer was er niet."

"Pas in mijn latere leven heb ik gevoeld hoe belangrijk lichamelijkeheid kan zijn. Als mensen langskwamen met een verhaal voelde ik wel eens hoeveel nood ze hadden aan een omhelzing of een hand op een schouder, en dan deed ik dat. Niet zozeer voor mezelf, maar voor hen. Omdat in troostende nabijheid ook het lichaam een taal spreekt en een plek heeft. Heb ik

mensen op dat vlak op hun honger gelaten? Ja. Hadden ze van mij soms méér verwacht? Jazeker." "Ik denk dat ik gewoon liefst kies voor duidelijkheid. En voorzichtigheid.

En misschien ben ik ook wel gewoon bang voor wederkerigheid en wil ik niet dat een aanraking tegemoet komt aan het verlangen naar huidcontact dat uiteindelijk iederéén heeft. Ik wil niet op dat klikmoment komen.

En dus ben ik liever voorzichtig. Wellicht de aard van het beestje."

Hoe zie jij het leven na de dood?

"Ik hoop dat de dood voor mij nog lang wegblijft, maar ik ben er wel regelmatig mee bezig. Wat hierna? Telkens opnieuw kom ik uit bij hetzelfde. Dat er iets moet zijn, als voortzetting van wat hier amper begon of zomaar stopte. Er zijn zoveel mensen die nooit hun bestemming bereiken. Omdat ze geen eerlijke kans kregen. Of, zoals nu in Gaza en Oekraïne, oorlogsslachtoffer werden. Of nooit echte liefde kenden. Het kan toch niet dat het voor die mensen zomaar ophoudt? Anders zijn het bijna verloren levens geweest. Een weggegooid kapitaal aan menselijkheid. Ik wil geloven dat na de dood het leven eindigt in liefde, maar daarvoor heb je iemand nodig die liefheeft. En dat kan geen eenzaamheid zijn, hoog in de hemel, in opperste zelfbespiegeling. Liefde bestaat maar waar minstens twee of drie personen elkaar liefhebben. Het is moeilijk uit te leggen en zelf versta ik het ook niet, maar daar komt het wel op neer: dat God in zichzelf meer dan één moet zijn, om liefde te kunnen uitstralen.

Ik hoop, als ik doodga, dat God dat raadsel voor mij zal openbreken. En dat Hij nog een paar onvoorziene verrassingen achter de hand heeft, waarvan ik nu nog geen idee heb."

"Pascal (Frans filosoof uit de zeventiende eeuw, red.) zei: 'Als zou blijken dat God niet bestaat, zal ik tevergeefs naar iets moois hebben uitgekeken, maar ik zal tenminste voor iets moois hebben geleefd.' En zo is het.

Als het allemaal een zeepbel zou blijken, een illusie, kan ik me troosten met de gedachte dat ik mijn leven lang naar iets moois heb toegeleefd. De grootheid van de mens schuilt in de grootheid van zijn verlangen. Het is pas wanneer je niet meer uitkijkt naar iets onvatbaars of onnoembaars, dat het mens-zijn z'n grandeur verliest."

INTERVIEW met KRISTIEN HEMMERECHTS EN CHRISTOPHE VEKEMAN

Met Kristien Hemmerechts en Christophe Vekeman naar de kerk: "Oorlogszucht eigen aan religie? Er zijn ook zeer agressieve vegetariërs"

Hilde Van den Eynde en Sarah Vankersschaever in De Standaard 9 maart 2024

Ooit was Kristien Hemmerechts militant antiklerikaal, nu gaat ze weer naar de mis. Ook Christophe Vekeman is gefascineerd door het geloof, dankzij de gospel van Bob Dylan. "Het sleutelwoord is voor mij: vertrouwen."

Ze draagt, heel discreet, een zilveren kruisje om haar nek. Christophe Vekeman (51) moet zijn leesbril bovenhalen om het sieraad te zien. "Ik dacht aanvankelijk dat het een hele zoektocht zou worden om nog zo'n hangertje te vinden," zegt Kristien Hemmerechts (68), "maar de eerste juwelierster op de Meir had meteen een heel assortiment."

Hemmerechts, kerkelijk grootgebracht maar als volwassene militant antiklerikaal geworden, bezoekt sinds een jaar of drie opnieuw de kerk. Waarom precies kan ze niet zeggen. "Ik weet gewoon: dit is mijn plek, hier hoor ik thuis", schrijft ze in haar jongste boek, Van ver gekomen.

We zitten in de ontmoetingsruimte van de Antwerpse kathedraal, De Plek geheten, naar een gedicht van Hemmerechts' overleden man Herman de Coninck. "Die zal niet content zijn", grijnst Vekeman, verwijzend naar De Conincks ooit legendarische papenvreterij.

Ook Vekeman schreef een boek, Tot God, over het christendom dat hem al bijna zijn hele leven fascineert. Niet dat hij ervoor in de wieg werd gelegd. Grootvader Vekeman mocht dan koster zijn en zijn vader organist, in gezinsverband liepen de Vekemannen de deuren van de kerk niet plat, en een bijbel was niet in huis. Als student leerde Vekeman junior de Bijbelteksten kennen via de omweg van de muziek. "Ik was, en ben nog steeds, dol op de gospelplaten van Bob Dylan. Zo heb ik de taal van het christendom meegekregen."

De documentaire Godvergeten deed de verontwaardiging over het seksueel misbruik in de kerk weer oplaaien. In dat klimaat getuigen over een hervonden christelijk geloof, daar is moed voor nodig. Waarom heeft u dit boek geschreven?

Vekeman: "Ik liep verloren in contradicties. Onze samenleving is bijzonder moralistisch. We horen het openbaar vervoer te nemen in plaats van de auto, we mogen geen rood vlees eten, we moeten ons schuldig voelen als de schoonbroer van onze betovergrootvader ooit in de koloniën heeft gezeten. Tegelijkertijd heerst het idee dat alles eindigt met de dood. Die twee vaststellingen verwanden mij. Als mensen slechts de voertuigen zijn van hun zelfzuchtige genen, die het verder ook allemaal niet weten en blind hun eigen weg gaan met als enige doel zichzelf vermenigvuldigen, zouden we dan in een maatschappij vol moralistische regels zoals de onze leven? Nee, dan zouden we ons volslagen amoreel gedragen, als in de backstage-ruimte van Led Zeppelin anno 1975, of erger."

"Tegelijk doen we alsof het leven betekenis heeft, dat het méér is dan een aanloop naar de dood, méér dan een voorbereiding op het grote niets. Als die betekenis effectief bestaat, kom je uit bij religie. Ik citeer in mijn boek C.S. Lewis (schrijver van de Narnia-kronieken, red.) die zei: 'Ik geloof in het christendom, zoals ik geloof dat de zon is opgekomen: niet alleen omdat ik haar zie, maar omdat ik dankzij haar al het andere zie.' Mochten wij, mensen, het product zijn van blinde natuurkrachten en onze rede het product van een evolutie die geen enkel doel heeft, dan zou het nog ongelooflijker zijn dan het nu al is, dat we naar de maan kunnen reizen."

Hemmerechts: "Ik ben afgeknapt op het narcisme van onze samenleving. We leven in super-individualistische tijden. In mijn jeugd dachten mensen niet na over hun identiteit, behalve in de context van het gewetensonderzoek: Wat heb ik verkeerd gedaan? Hoe kan ik mijn gedrag verbeteren? Vandaag is dat omgekeerd. Jongeren krijgen te horen dat ze de maat van alle dingen zijn. Ze moeten zichzelf ontwikkelen, aan hun uiterlijk en aan hun fysiek werken, en vervolgens op sociale media reclame maken voor het resultaat. Elk mens is een fabriekje geworden, met zijn eigen afdeling promotie en marketing. Dat wordt dan voorgesteld als de weg naar geluk."

"Ik geloof daar niets van. Ik zie die promotie van het ik vooral als een list om mensen aan te zetten tot consumptie. Je krijgt voortdurend tips over hoe je je neus kunt verbeteren, je borsten,

je kont, je schaamlippen. Tip-tip-tip-tip-tip! Het houdt niet op. Als je wordt gedumpt door je man, zoals een vriendin van me overkwam, dan mag je daar best vijf minuten verdriet over hebben. Daarna hoor je in therapie te gaan, moet je naar de fitness, investeren in lingerie, en dan, hup, de datingsites op. Men doet of er voor alles een oplossing is. Ik denk niet dat dat zo is.”

“Want mensen zijn niet gelukkig. Er is een gigantisch probleem van mentaal welzijn – toen ik jong was, bestond die term niet eens. Vandaag is iedereen in therapie. Als ik een student durf te berispen, dan zegt die: ik ga dat bespreken met mijn therapeut. Er is geen weerbaarheid meer. Natuurlijk is zelfzorg belangrijk, maar soms denk ik: hou eens op met alleen met jezelf bezig zijn. Jaag niet de hele tijd je eigen geluk na. Denk niet dat jij het begin en het einde bent van alles. Breek uit jezelf. Richt je tót. Er is méér.”

De Kerk is niet zonder zonden. Ze heeft een inquisitie op haar geweten, kruistochten, heeft banden met kwalijke regimes, er zijn het seksueel misbruik en de pogingen om dat toe te dekken. Hoezeer bezwaart u dat?

Hemmerechts: “Elke godsdienst loopt het risico besmet te worden door machtshonger – wat inderdaad ook gebeurd is met het christendom. Jezus heeft nooit de bedoeling gehad een machtsstructuur als het Vaticaan op te richten, maar die is er wel gekomen.”

“Elke religieuze overtuiging kan worden misbruikt. De islam is een rijke godsdienst, maar sommige uitingen ervan zijn destructief tegenover vrouwen, tegenover homoseksuelen, tegenover christenen. Zelfs de boeddhisten, van wie we altijd dachten dat ze de incarnatie waren van vredevolle mensen, bezondigen zich in Myanmar aan religieus geweld.”

“Maar is die oorlogszucht eigen aan religie? Ik denk eerder dat mensen van nature behoefte hebben aan groepsvorming. Vervolgens gaan ze ‘wij’ tegen ‘zij’ afzetten. Dat risico loop je met elke club. Je hebt ook destructieve vormen van feminisme, er zijn zeer agressieve vegetariërs.”

Vekeman: “Je hebt mensen die denken dat we zonder godsdienst geen oorlog meer zouden voeren. We moesten de religie afschaffen, vinden ze, te beginnen met het christendom. Tja, vóór het christendom brak er toch ook wel eens een oorlog uit, heb ik me laten vertellen. De Vietnamoorlog had niks met godsdienst te maken. De Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, de Amerikaanse Burgeroorlog: ook niet. Religie schrappen om oorlog te voorkomen: het is of je de liefde zou afschaffen om passie moorden en vechtscheidingen te voorkomen.”

Religie voorziet bij uitstek in de vervulling van menselijke behoeftes als vergeving, barmhartigheid, solidariteit. Toen we in de jaren 60 godsdienst de deur uitdeden, kwam daar geen ander zingevingssysteem voor in de plaats. Wel een leegte, en een gemis?

Hemmerechts: “Mijn generatie wilde die betuttelende kerk niet meer. We hebben haar buitengegoid. Maar we worden nog steeds van a tot z betutteld. Niet langer door de pastoors, maar door het neoliberalisme.”

Vekeman: “Eens. Maar ik zou het christendom geen zingevingssysteem noemen. Het klinkt alsof godsdienst een uitvinding is van de mens, en de mens de schepper van God is. Dat de mens om

zin te verlenen aan zijn zinloze bestaan wat verhalen bij elkaar heeft geschreven die dan vervolgens de Bijbel werden.”

Hemmerechts: “He-le-maal mee eens. Hoe vaak mensen mij niet zeggen, als ze horen dat ik opnieuw een kerkganger ben geworden, dat de mis bijwonen vast een wekelijks moment van meditatie is. ‘Ik heb hetzelfde met yoga’, zeggen ze dan.”

Wat antwoordt u dan?

Hemmerechts: “Doorgaans niets. Of mensen nu aan boeddhisme willen doen, aan yoga, op één been willen staan: prima hoor. Heel soms zeg ik: ‘Ik denk dat er toch iets méér aan de hand is.’ De ervaring van een misviering overstijgt mij, ik sta daar nederig tegenover. Ik ervaar vreugde: een mis viert de blijde boodschap van het evangelie. Ik wil de ruimte hebben om die ervaring te beleven zoals ik ze voel. Zonder dat mensen proberen haar te recupereren, te rationaliseren, kleiner te maken dan ze is.”

“Ik gebruik niet graag het woord ‘gelooven’. Krijg je meteen vragen als: geloof je in een hiernamaals, geloof je dat de wijn tijdens de consecratie werkelijk verandert in bloed? Het wordt dan allemaal zo gereduceerd tot die letterlijkheid. Terwijl het sleutelwoord voor mij is: vertrouwen. Vertrouwen dat je in Gods handen bent. Het komt goed. En zelfs al komt het niet goed: er is iemand die je omhelst, die voor je zorgt. Laat je door diegene leiden. Durf, durf, durf te vertrouwen.”

Vekeman: “Het individu wordt op een piëdestal gezet, kroon erbovenop. Tegelijkertijd heerst het idee dat we een doorsnee diersoort zijn. Dat rijmt natuurlijk niet. We kunnen niet én goddelijk zijn, én zo onbetekenend als mieren. Dat ziet het christendom toch beter: de mens is superieur, omdat hij naar het beeld van God is geschapen. Tezelfdertijd zijn wij God niet. De hele Bijbel gaat erover dat de mens zich geen God moet wanen. Dat is de unieke positie die de mens inneemt in het christendom.”

Als schrijvers zijn jullie talige mensen. De Bijbel is een talig werk. Speelt dat mee in de aantrekkingskracht van het christendom?

Vekeman: “Overschat de religieuze geletterdheid van de maatschappij niet. Ik ben een countryliefhebber. Jerry Lee Lewis, Johnny Cash: hun teksten zitten vol verwijzingen naar de Bijbel. Bob Dylan, Bono, Nick Cave, zangers die wij vereren als de goden zelf, gebruiken voortdurend Bijbelse metaforen. ‘Were you there when they nailed Him to the cross?’, zingt Cash op het album Ring of fire. Wie die ‘Hem’ is, lijken veel fans niet meer te weten.”

Hemmerechts: “De Bijbel staat vol vergeten woorden en beelden. ‘Hallelujah’ is een van Leonard Cohens populairste nummers. Hij heeft dat lied overal gezongen, fans zongen het uit hun hoofd mee. Maar ze verbinden de tekst niet meer met het christendom (het lied gaat over koning David, die Batseba, de vrouw van een van zijn soldaten inpikt, red.). Terwijl in de mis ook heel vaak halleluja wordt gezegd of gezongen. Dat verbaast mij mateloos.”

“Een jonge vrouw vroeg mij laatst in een kerk: ‘Wat doet die duif daar?’ Dat die de Heilige Geest verbeeldde, iets wat voor mijn generatie vanzelfsprekend was, wist ze niet. In Van ver gekomen citeer ik een studente die helemaal ondersteboven is van de zin ‘God is liefde’, die ik een personage in een van mijn eerdere boeken in de mond heb gelegd. ‘Dat is zo schoon wat je daar schrijft, Kristien!’. Dan denk ik: ja, lieve schat, nu zou ik kunnen doen alsof ik dat zelf bedacht

heb, maar nee. Dat God liefde is: dat is dus regel één van het christendom, maar voor haar ging een wereld open.”

Vekeman: “Het christendom is ervan beschuldigd dat het mensen dom hield. Vandaag maakt het onderwijs mensen blind. Ken je die anekdote – ik heb ze gelezen in De Standaard, dus gelogen kan het niet zijn – over die docente kunstgeschiedenis? Met haar studenten staat zij bij een schilderij van de kruisiging en ze vraagt: in welke periode zouden we dit tafereel kunnen situeren? Waarop een van die studenten gokt: ‘400 voor Christus?’”

Jullie hebben de weg naar het christendom teruggevonden. Zou dat ook zijn gelukt als jullie er niet als kind in ondergedompeld zouden zijn geweest? Maken jongere generaties überhaupt nog kans op zo’n tweede kans, gezien de religieuze ongeletterdheid van de samenleving?

Vekeman: “Ik kom wel eens in de Augustijnenkerk in Gent. Zondags om tien uur trekt de misviering daar zo’n 20, 25 kerkgangers. Maar om 11 uur wordt daar een mis in het Pools opgedragen. Die zit elke zondag weer stampvol.”

“De Kerk is niet dood. Ze groeit. In Afrika, Latijns-Amerika, India. Er zijn 33 procent zelfverklaarde christenen op aarde, tegenover 12 procent zelfverklaarde atheïsten. Dus doen alsof het atheïsme de normale manier is van tegen de dingen aankijken, is bezijden de feiten.”

Hemmerechts: “In mijn boek schrijf ik: ‘ik hoop dat wij niet de laatste christenen zijn’. Ik vraag me inderdaad wel eens af: als zuster Teresa en al die andere nonnetjes op school mij de basis niet hadden meegegeven, had ik dan kunnen terugkeren? Maar de Kerk is niet zo dood als ik had gedacht. Tussen de brokstukken van de ruïnes van dat instituut, dat zich aan alle mogelijke dingen bezondigd heeft, ontkiemt iets nieuws. In Antwerpen, waar ik woon, trekt de gemeenschap van Sant’Egidio, in de Carolus Borromeuskerk, veel volk. Op de Engelstalige mis in de kathedraal, die ik bijwoon, komen veel expats én Vlamingen af, ook jongeren. Ik hoop dat de kerk, die zoveel van haar pluimen en macht verloren heeft, die ontzettend veel geld heeft moeten uitgeven ter compensatie van het seksueel misbruik, mensen blijft aanspreken die zeggen oké, laten we teruggaan naar de essentie, naar het evangelie. Laat het een nederige kerk zijn in plaats van een gloriërende.”

Hoe reageren mensen op uw outing als gelovige?

Hemmerechts: “Ik weet niet wat ze achter mijn rug vertellen. Maar in mijn gezicht zijn mensen respectvol. Nieuwsgierig.”

Vekeman: “Bij sommige mensen heeft de gedachte postgevat dat het christendom een leer is die leeghoofdigheid van zijn aanhangers vereist. Als ik zeg: ik geloof, of zelfs nog maar: ik overweeg dat de God van de christenen de ware God is, dan zijn er doorgaans drie manieren waarop mijn atheïstische vrienden en kennissen reageren. Of ze beginnen te schelden, of ze beginnen te schateren, of ze halen hun schouders op. De conversatie zou wel wat dieper kunnen gaan, denk ik dan. Op Youtube kijk ik graag filmpjes waarin (de Britse wetenschapsfilosoof, red.) John Lennox in debat gaat met atheïsten als Richard Dawkins of Christopher Hitchens. Buitengewoon interessante gesprekken zijn dat, tussen zwaargewichten die elkaar serieus nemen, die een gebalanceerde discussie voeren die niet met een duidelijke winnaar of verliezer eindigt.”

“De zoektocht naar de waarheid interesseert mij. Daarom vind ik de Bijbel ook zo’n fantastisch boek. Mensen zeggen: ‘ja maar, het eerste scheppingsverhaal spreekt het tweede tegen (het eerste Bijbelboek Genesis begint met twee scheppingsverhalen, red.). En het evangelie volgens Lucas verschilt van het evangelie volgens Marcus! En hier zegt Christus dit aan het kruis en daar zegt hij wat anders! ‘Dan zeg ik: dat hebben jullie héél goed gezien, prima, gefeliciteerd. Mocht de Bijbel een boek zijn met regels en voorschriften, keurig geordend, waar niets tegenin te brengen is, dan stond die Bijbel niet in mijn kast. De hele theologie, toch een behoorlijke bibliotheek, is alleen kunnen ontstaan dankzij de tegenstrijdigheden in de Bijbel. Het is de zoektocht die het interessant maakt.”

Allebei beschrijven jullie in jullie boek een godservaring, een Paulus-moment. Dat is wel iets heel intiems om met vreemden te delen?

Hemmerechts: “In lezingen heb ik er eerder al over getuigd. Het levert vaak MeToo-reacties op – een ander soort me too. Best veel mensen hebben net als ik zo’n ervaring gehad, die ze angstvallig voor zichzelf houden. Ze vinden geen ruimte om daarover te praten.”

Vekeman: “Een godservaring kan nooit volledig overtuigend zijn. Ze hoort per definitie vaag te zijn, half inbeelding. Want stel je voor dat je een alles overstijgende godservaring hebt? Ik bedoel, je staat op, komt de badkamer binnenlopen en daar staat de goede Heer, geleund tegen het verwarmingselement. Ik zou rijp zijn voor het dolhuis. Terwijl dat toch is wat atheïsten vaak vragen, hé? Als God bestaat, waarom toont hij zich dan niet?”

Jebbron Info

Wens je Jebbron-Info niet meer te ontvangen, geef dan een seintje via mail.

Jebbron vzw ; Open Huis voor Vorming en Pastoraat

Nieuw Mailadres : jebbron@jebbron.be

Nieuwe Website www.jebbron.be

Nieuw Postadres: Hogeweg 50, 9320 Erembodegem

Raad van Bestuur: Inge De Bruyn, Paul De Witte, Luc D’Hooghe, Annie Maes, Kristien Renneboog, Erik Van Assche

Liturgieverantwoordelijke Paul De Witte